

**PROGRAM
OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY JASTRZĘBIA**
na lata 2010-2013

Spis treści

1. Wstęp	4
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	5
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami	6
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	8
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	8
4.2. Zgodność Programu z dokumentami szczebla wojewódzkiego i powiatowego	11
4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2020 roku.....	11
4.2.2. Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego 2007-2013 .	13
4.2.3. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego	14
4.2.4. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2006-2009	16
4.2.5. Strategia Rozwoju Turystyki dla Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2013.....	18
4.2.6. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Radomskiego do 2020 roku ...	18
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	20
5.1. Analiza dokumentów programowych Gminy Jastrzębia.....	20
5.1.1. Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Jastrzębia.....	20
5.1.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Jastrzębia	21
5.1.3. Program Ochrony Środowiska dla Gminy Jastrzębia	22
5.1.4. Plany rozwoju i plany odnowy miejscowości.....	23
5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	25
5.2.1. Zarys historii obszaru gminy i krajobrazu kulturowego.....	25
5.2.2. Zabytki nieruchome	26
5.2.3. Zabytki ruchome.....	28
5.2.4. Zabytki archeologiczne.....	28
5.2.5. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych.....	29
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	29
5.3.1. Zabytki wpisane do rejestru zabytków	29
5.3.2. Uznanie za pomnik historii.....	36
5.3.3. Utworzenie parku kulturowego	37
5.3.4. Ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego	37
5.4. Zabytki ujęte w gminnej ewidencji zabytków.....	38

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	40
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń.....	41
7. Założenia programowe	42
7.1. Priorytety programu opieki nad zabytkami.....	42
7.2. Kierunki działań programu opieki nad zabytkami.....	43
7.3. Zadania programu opieki nad zabytkami.....	44
8. Instrumenty realizacji programu opieki nad zabytkami	46
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami.....	47
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	48
11. Aneksy	54
12. Bibliografia	59

1. Wstęp

Gmina Jastrzębia położona jest w powiecie radomskim w województwie mazowieckim, 13 km na północny wschód od Miasta Radomia, na prawym brzegu Radomki i jej dopływu - Jastrzębianki, na zachodnim skraju Puszczy Kozienickiej, w otulinie Kozienickiego Parku Krajobrazowego im. Profesora Ryszarda Zaręby.

Siedzibą Gminy jest miejscowość Jastrzębia. W skład Gminy Jastrzębia wchodzi następujące sołectwa: Jastrzębia, Dąbrowa Jastrzębska, Mąkosy Nowe, Mąkosy Stare, Lewaszówka, Goryń, Wola Goryńska, Wolska Dąbrowa, Olszowa, Bartodzieje, Wojciechów, Wola Owadowska, Owadów, Wólka Lesiowska, Kolonia Lesiów, Lesiów, Kozłów, Dąbrowa Kozłowska oraz Brody.

Gmina sąsiaduje z miastem Radom i gminami: Głowaczów, Pionki, Jedlińsk, Jedlnia Letnisko.

Gmina Jastrzębia zajmuje obszar 8.976 ha¹. 30% terenu gminy położone jest w strefie chronionej Kozienickiego Parku Krajobrazowego. Obszar ten odznacza się ciekawym ukształtowaniem powierzchni oraz znaczną ilością cieków wodnych (m.in. rzeka Radomka i Pacynka).

Gmina zamieszкана jest przez 6.691 mieszkańców w 1750 gospodarstwach domowych².

Obecnie gmina Jastrzębia upatruje swojej szansy w rozwoju turystyki, a zwłaszcza agroturystyki jako pozarolniczym źródle dochodu dla jej mieszkańców. Warunki naturalne sprzyjają tym planom. Gmina położona jest w znacznym stopniu w otulinie Puszczy Kozienickiej, a przez jej centrum przepływa wspomniana, czysta i pełna ryb Radomka. Piękno nadrzecznego krajobrazu i dziewiczych puszczańskich lasów sprawia, że wzrasta zainteresowanie tym regionem ze strony mieszkańców pobliskiego Radomia.

Przedmiotem opracowania *Programu opieki nad zabytkami Gminy Jastrzębia* jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych gminy, natomiast celem jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz opieki nad zabytkami.

¹ Źródło: Bank Danych Regionalnych

² www.jastrzebia.pl

Przy opracowaniu *Programu opieki nad zabytkami Gminy Jastrzębia* uwzględniono uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy wynikające z dokumentów na poziomie krajowym (*Narodowa Strategia Rozwoju Kultury 2004-2013*, tezy do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami), wojewódzkim (*Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do 2020 roku, Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2013, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego, Wojewódzki Program Opieki nad zabytkami Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2006-2009*) oraz powiatowym (*Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Radomskiego do 2020 roku*).

Program opieki nad zabytkami Gminy Jastrzębia jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi przez krajowe, wojewódzkie i powiatowe dokumenty programowe oraz dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy.

Program opieki nad zabytkami Gminy Jastrzębia na lata 2010-2013 nie jest aktem prawa miejscowego. *Program opieki nad zabytkami Gminy Jastrzębia* („Program”), stanowi jeden z elementów wdrażania polityk przestrzennych i jako taki powinien stanowić podstawę do istotnej poprawy stanu zasobów dziedzictwa kulturowego gminy poprzez określenie kierunków działań w zakresie opieki nad zabytkami. Środkiem prowadzącym do tego celu jest ustalenie w programie uwarunkowań i działań ochronnych wobec środowiska kulturowego oraz edukacyjnych i wychowawczych wobec lokalnej społeczności.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Obowiązek sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami wynika z art. 87 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.). Wójt (burmistrz, prezydent miasta) powinien sporządzić na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami.

Zgodnie z art. 87 ust. 2 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, celem opracowania *Programu* jest w szczególności:

1. włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;

2. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej stanowi, iż obowiązkiem państwa jest ochrona dziedzictwa narodowego (art. 5), upowszechnianie i równy dostęp do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju (art. 6 ust. 1), jak również wskazuje, iż każdy obywatel jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie (art. 86).

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce jest *ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm).

Zgodnie z art. 3 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, **zabytkiem** jest nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Ochrona zabytków w myśl zapisów art. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

1. zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych, które umożliwiają, trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
2. zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
3. udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
4. przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
5. kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
6. uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Zgodnie z art. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, **opieka nad zabytkiem** sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności na zapewnieniu warunków:

1. naukowego badania i dokumentowania zabytku,
2. prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
3. zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
4. korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
5. popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Zgodnie z art. 6 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie mogą także podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa o samorządzie gminnym

Do zadań własnych gminy zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt. 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.) należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym w szczególności w zakresie kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Pozostałe akty prawne regulujące kwestie ochrony zabytków

W celu skutecznej opieki nad zabytkami istotne jest ponadto uwzględnienie innych uregulowań prawnych dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, które znajdują się w następujących aktach prawnych:

1. ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. Nr 80, poz. 717 z późn. zm.),
2. ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. z 2006 r. Nr 156, poz. 1118 z późn. zm.),
3. ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150 z późn. zm.),
4. ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2009 r., Nr 151, poz. 1220),
5. ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2004 r. Nr 261, poz. 2603 z późn. zm.),
6. ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. z 2001 Nr 13, poz. 123 z późn. zm.),
7. ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. z 2003 r. Nr 96, poz. 873 z późn. zm.).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

1. ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. z 1997 r. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.),
2. ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. Nr 85, poz. 539 z późn. zm.).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. z 2006 r. Nr 97, poz. 673 z późn. zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały uwzględnione w tezach do krajowego programu opieki nad zabytkami oraz

w Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2013. Uzupełnienia Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020.

Tezy do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Tezy do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały zatwierdzone w dniu 10 maja 2004 r. przez Ministra Kultury Waldemara Dąbrowskiego. Założenia zostały opracowane przez specjalny zespół Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury pod przewodnictwem prof. dr hab. Bogumiły Rouby. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami powinien określić cele i kierunki działań oraz zadania, podejmowane w szczególności przez organy i jednostki administracji publicznej w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Celem opracowania krajowego programu jest wzmocnienie ochrony i opieki nad istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce. W tezach do krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wyznaczone zostały następujące cele działań w zakresie uwarunkowań ochrony i opieki nad zabytkami:

- a) pełna ocena stanu krajowego zasobu zabytków nieruchomych, ruchomych i dziedzictwa archeologicznego,
- b) objęcie skuteczną i zorganizowaną ochroną przynajmniej najcenniejszych zabytków techniki,
- c) pełna ocena stanu krajowego zasobu pomników historii i obiektów wpisanych na listę światowego dziedzictwa,
- d) ocena stanu służb i możliwości wypełniania całokształtu zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami
- e) ocena stanu i stopnia objęcia opieką zabytków w poszczególnych kategoriach,
- f) udoskonalenie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym i zabytkami.

W tezach do krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określono siedem podstawowych zasad konserwatorskich:

1. primum non nocere,
2. maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
3. minimalnej niezbędnej ingerencji (powstrzymanie się od działań niekoniecznych),
4. usuwania tylko tego, co na oryginał działa niszcząco,

5. czytelności i odróżnialności ingerencji,
6. odwracalności metody i materiałów,
7. wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Zasady te stanowią podstawy działań konserwatorskich przy zabytkach przez wszystkie osoby działające w sferze opieki nad zabytkami.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013

Misją *Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2013* przyjętej przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. jest zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów. Celem strategicznym strategii jest zrównoważenie rozwoju kultury w regionach poprzez m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywną ochronę zabytków.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020

W *Uzupełnieniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*, przyjętej w dniu 14 czerwca 2005 r., rozszerzono cele strategii, wprowadzono system jej realizacji, monitorowania i ewaluacji. Jednym z proponowanych kierunków działań jest ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego poprzez kompleksową rewaloryzację zabytków oraz obiektów przemysłowych i powojkowych, ich adaptację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne, a także inne cele społeczne, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości, tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych, budowa i rozbudowa sieci informatycznych w celu promocji potencjału kulturowego regionów, inwentaryzacja i digitalizacja zabytków dziedzictwa ruchomego i nieruchomego oraz ich promocja.

Jako podstawowe wskaźniki monitoringu i ewaluacji *Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020* w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego uznano:

- a) liczbę zabytków ruchomych i nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków,
- b) liczbę obiektów zrewitalizowanych i odnowionych,
- c) wartość odnowionych zabytków kultury.

Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004-2013

Instrumentem realizacji strategii jest *Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004-2013*. Wśród najważniejszych celów strategicznych państwa w zakresie ochrony zabytków wymieniono:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej,
- ograniczenia uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za postępowanie niezgodne z prawem,
- intensyfikacja ochrony i upowszechnianie dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

4.2. Zgodność Programu z dokumentami szczebla wojewódzkiego i powiatowego

4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2020 roku

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2020 r. została przyjęta uchwałą Sejmiku Województwa Mazowieckiego nr 78/06 z dnia 29 maja 2006 roku.

Wizja rozwoju Mazowsza została zdefiniowana jako „Mazowsze konkurencyjnym regionem w układzie europejskim i globalnym”. Do czynników w istotny sposób wpływających na wizerunek regionu i standard jakości życia jego mieszkańców zaliczono instytucje kultury i zasoby dziedzictwa kulturowego. Wskazano, iż Mazowsze spełnia w tej dziedzinie rolę szczególną, z uwagi na znaczenie Warszawy, jako centrum kulturalnego o znaczeniu narodowym z wielością wyspecjalizowanych instytucji kultury i rozrywki. Ważniejsze instytucje teatralne i muzyczne działają ponadto w Płocku i Radomiu. Pod względem liczby zarejestrowanych zabytków Mazowsze zajmuje czwarte miejsce w Polsce. Na Mazowszu znajduje się około 130 historycznych miast, a także cenne krajobrazy historyczne. Cenną spuścizną stanowią liczne zabytki sakralne, zespoły dworskie i pałacowo-parkowe, zabytkowe cmentarze i miejsca bitew wyzwoleńczych z różnych okresów historycznych.

Za nadrzędny cel rozwoju Mazowsza przyjęto wzrost konkurencyjności gospodarki i równoważenie rozwoju społeczno-gospodarczego w regionie jako podstawę poprawy jakości życia mieszkańców. Realizacja celu nadrzędnego będzie możliwa poprzez następujące trzy cele strategiczne:

1. Budowa społeczeństwa informacyjnego i poprawa jakości życia mieszkańców województwa.
2. Zwiększanie konkurencyjności regionu w układzie międzynarodowym.
3. Poprawa spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej regionu w warunkach zrównoważonego rozwoju.

Osiągnięcie celów strategicznych rozwoju Mazowsza będzie możliwe poprzez realizację pięciu celów pośrednich, wyznaczających jednocześnie kierunki działań w poszczególnych obszarach:

1. Rozwój kapitału społecznego.
2. Wzrost innowacyjności i konkurencyjności gospodarki regionu.
3. Stymulowanie rozwoju funkcji metropolitalnych Warszawy.
4. Aktywizacja i modernizacja obszarów pozametropolitalnych.
5. Rozwój społeczeństwa obywatelskiego oraz kształtowanie wizerunku regionu.

W ramach celu pośredniego 5.3. *Promocja i zwiększanie atrakcyjności turystycznej i rekreacyjnej regionu w oparciu o walory środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego* celem działań promocyjnych jest budowanie trwałego i stabilnego wizerunku Mazowsza, jako obszaru o dużym potencjale rozwojowym, którego dynamiczny rozwój oparty jest na wysokich walorach kulturowych, przyrodniczych oraz krajobrazowych. Planowane do podjęcia są m.in. następujące działania:

- wzmocnienie dotychczasowych kierunków działań samorządu, propagujących zasoby dziedzictwa kulturowego oraz rozwój kultury w regionie;
- rewitalizacja zespołów zabytkowych i wykorzystanie ich do rozwoju funkcji turystycznych;
- wsparcie tworzenia lokalnych parków kulturowo-historycznych wokół istniejących zabytków architektury umożliwiających rozwój funkcji turystycznych;
- rozwój sieci szlaków turystycznych w obrębie województwa mazowieckiego, w tym sieci dróg o znaczeniu turystycznym, szlaków i ścieżek rowerowych oraz włączenie ich do sieci w sąsiednich województwach;
- rozwijanie zintegrowanego systemu promocji i informacji turystycznej.

Województwo Mazowieckie będzie umacniało swoją przewagę konkurencyjną względem polskich regionów oraz skutecznie konkurowało z regionami europejskimi. Umożliwi to m.in. wykorzystanie różnorodności kulturowej, walorów zabytkowych i dziedzictwa kulturowego, bogactwa przyrodniczo-krajobrazowego oraz atrakcji turystyczno-rekreacyjnych.

4.2.2. Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego 2007-2013

Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego 2007-2013 (RPO WM) został przyjęty uchwałą Zarządu Województwa Mazowieckiego 2283/89/97 z dnia 6 listopada 2007 r.

RPO Województwa Mazowieckiego jest odzwierciedleniem polityki rozwoju prowadzonej przez Samorząd Województwa Mazowieckiego, której podstawę stanowi Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2020. Realizacja RPO WM przyczyni się do zwiększenia konkurencyjności regionu i zwiększenia spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej Województwa Mazowieckiego.

Celem głównym RPO WM jest **poprawa konkurencyjności regionu i zwiększenie spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej województwa**. Cel główny odpowiada na przesłanie zawarte w *Strategii*.

Cel główny RPO WM będzie realizowany poprzez cele szczegółowe:

1. Rozwój gospodarki regionu, w tym gospodarki opartej na wiedzy poprzez przedsięwzięcia przewidziane do wsparcia w ramach Priorytetów: *I. Tworzenie warunków dla rozwoju potencjału innowacyjnego i przedsiębiorczości na Mazowszu oraz II. Przyspieszenie e-Rozwoju Mazowsza*.
2. Poprawa i uzupełnienie istniejącej infrastruktury technicznej poprzez następujące priorytety: *III. Regionalny system transportowy oraz IV. Środowisko, zapobieganie zagrożeniom i energetyka*.
3. Aktywizacja miast oraz obszarów atrakcyjnych turystycznie w ramach priorytetów *V. Wzmacnianie roli miast w rozwoju regionu oraz VI. Wykorzystanie walorów naturalnych i kulturowych dla rozwoju turystyki i rekreacji*.
4. Poprawa infrastruktury społecznej warunkującej rozwój kapitału ludzkiego w regionie w ramach priorytetu *VII. Tworzenie i poprawa warunków dla rozwoju kapitału ludzkiego*.

W ramach priorytetu VI. *Wykorzystanie walorów naturalnych i kulturowych dla rozwoju turystyki i rekreacji* celem głównym jest wzrost znaczenia turystyki jako czynnika stymulującego rozwój społeczno-gospodarczy regionu. Jako cele szczegółowe uznano promocję i zwiększanie atrakcyjności turystycznej regionu oraz poprawę oferty kulturalnej i wzrost dostępności do kultury.

W ramach priorytetu VI. *Wykorzystanie walorów naturalnych i kulturowych dla rozwoju turystyki i rekreacji* możliwa będzie realizacja przedsięwzięć mających na celu wykorzystanie walorów naturalnych i kulturowych dla wzrostu atrakcyjności regionu poprzez rozwój sektora turystyki i kultury w miastach i na obszarach wiejskich.

Wspierane będą działania z zakresu ochrony i odnowy obiektów i zespołów zabytkowych lub historycznych służące poszerzeniu oferty turystycznej lub kulturalnej, w tym dotyczące renowacji, zabezpieczeniu przed zniszczeniem i kradzieżą, adaptacji do nowych funkcji turystycznych lub kulturowych m.in. zespołów pałacowo-parkowych, zespołów fortyfikacyjnych, budowli i zespołów obronnych, obiektów sakralnych parków zabytkowych oraz obiektów przemysłowych.

Wspierany będzie rozwój infrastruktury dla działalności w obszarze kultury m. in. poprzez budowę, rozbudowę lub modernizację budynków i obiektów instytucji kultury, w tym muzeów, teatrów, bibliotek oraz domów kultury. Możliwa będzie digitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego oraz rozwój społeczeństwa informacyjnego w obszarze kultury. Ponadto wsparcie zostanie skierowane na rozwój infrastruktury turystycznej, sportowej i rekreacyjnej, w tym infrastruktury rowerowej.

4.2.3. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego został przyjęty uchwałą Nr 65/2004 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 7 czerwca 2004 roku. Jest to drugi obok, *Strategii rozwoju województwa mazowieckiego*, podstawowy dokument wyznaczający cele i kierunki zagospodarowania przestrzennego.

Głównym celem *Planu* jest określenie polityki przestrzennej dla Mazowsza, polegającej na ustaleniu zasad organizacji struktury przestrzennej województwa w zakresie:

- podstawowych elementów sieci osadniczej,
- rozmieszczenia infrastruktury technicznej i społecznej,

- wymagań dotyczących ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego.

Mazowsze nie stanowiło i nie stanowi obszaru jednolitego kulturowo. W *Planie* wskazano, iż w obszarze obecnego województwa mazowieckiego znalazły się tereny północnej Małopolski – region Radomia, stanowiący fragment dzielnicy sandomierskiej, tzw. Zapilcze. Wśród miast o szczególnym znaczeniu dla kultury narodowej wymieniono m.in. Radom. Znaczna część województwa mazowieckiego posiada rozpoznanie w zakresie dziedzictwa archeologicznego. W powiecie radomskim na mapie walorów kulturowych wskazano na koncentrację stanowisk archeologicznych („okolice Radomia”). Nie określono granic strefy. Wśród dóbr kultury materialnej na obszarze województwa mazowieckiego ok. 5.000 jest objętych ochroną. Podkreślono, iż szczególnej opieki wymaga architektura drewniana. Ważną kwestią pozostaje ochrona drewnianego budownictwa sakralnego wraz z otaczającym je krajobrazem. Na obszarze województwa występują także cenne zespoły dworsko-pałacowo-parkowe, które są obrazem historycznej struktury społecznej.

Celem polityki przestrzennej w zakresie ochrony i wykorzystania wartości kulturowych jest kształtowanie tożsamości kulturowej Mazowsza. Polityka ta ma być adresowana do rejonów miast i miejscowości charakteryzujących się najcenniejszymi układami urbanistycznymi, wartościami krajobrazowymi, tradycją historyczną i zabytkowymi obiektami architektonicznymi. Ustalono m.in. predestynowane miejsca do objęcia ochroną. Wśród nich m.in. ochrony zespołów budownictwa drewnianego na terenach miejskich i wiejskich.

W wykazie wartościowych układów ruralistycznych oraz w wykazie wartościowych układów urbanistycznych proponowanych do objęcia ochroną prawną nie znalazły się miejscowości z terenu Gminy Jastrzębia. Gmina Jastrzębia nie znajduje w żadnym z wyróżnionych regionów etnograficznych (kurpiowski, łowicki, sannicki, podlaski, kozienicki, iłżecko-starachowicki, opoczyńsko-konecko-przysuski).

W sferze świadectw kultury niematerialnej polityka przestrzenna będzie realizowana przez propagowanie wiedzy o regionie i małych ojczyznach, pielęgnowanie odrębności kulturowej i wspieranie twórczości ludowej, promowanie walorów regionu oraz regionalnego folkloru poprzez różne formy organizacji imprez folklorystyczno-kulturowych oraz informacje w mediach i wydawnictwach docierających do szerokiej rzeszy odbiorców, edukacja w zakresie historii regionu i jego tożsamości kulturowej oraz wykorzystanie nowoczesnych technologii do zwiększania możliwości edukacyjnych zapoznania się z dorobkiem kultury regionalnej i spuścizny kulturowej.

4.2.4. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2006-2009

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2006-2009 został przyjęty uchwałą Nr 226/05 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 19 grudnia 2005 r.

W Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami na lata 2006-2009 cel strategiczny został określony jako utrwalenie dziedzictwa kulturowego regionu w celu budowania tożsamości regionalnej oraz promocji turystycznej Mazowsza w kraju i za granicą w połączeniu z aktywizacją obywatelską i zawodową społeczności lokalnych oraz kreowanie turystycznych pasm przyrodniczo-kulturowych.

Wyznaczono następujące cele operacyjne do realizacji:

1. Zachowanie materialnej i niematerialnej spuścizny historycznej regionu.
2. Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego wsi i miast historycznych.
3. Utrwalanie zasobów dziedzictwa kulturowego w świadomości mieszkańców.
4. Promocja walorów kulturowych Mazowsza z wykorzystaniem nowoczesnych technologii.
5. Zwiększenie dostępności obiektów zabytkowych poprzez ich wykorzystanie dla funkcji turystycznych, kulturalnych i edukacyjnych.

W Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami na lata 2006-2009 oparto się na tradycyjnych, pasmowych szlakach rzecznych (Wisły, Bugu, Narwi, Liwca i Pilicy) oraz na trasie Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej i kolejki WKD (miasta ogrody, osady przemysłowe). Wpisano też ważne obszary etnograficzne, osadnictwa drobnoszlacheckiego oraz cenne zespoły zabytkowe, urbanistyczne i krajobrazowe, ze szczególnym uwzględnieniem byłych miast wojewódzkich.

W Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami na lata 2006-2009 wyznaczono do realizacji m.in. następujące zadania dla obszaru całego województwa:

1. Opracowanie przy współpracy samorządów gminnych i powiatowych oraz administracji rządowej szczebla wojewódzkiego pełnej bazy danych przestrzennych o istniejących obiektach zabytkowych koniecznej przy realizacji planów i programów w celu zintegrowania w Systemie Informacji Przestrzennej.
2. Wspomaganie i promowanie prac naukowych dotyczących inwentaryzacji i weryfikacji obiektów zabytkowych na terenach województwa mazowieckiego
3. Wspieranie inicjatyw tworzenia bazy obsługi turystyki w obszarach cennego krajobrazu przyrodniczego i kulturowego.

4. Uruchomienie i wdrażanie działań zmierzających do uznania za pomnik historii obiektów bądź zespołów zabytkowych krystalizujących regionalny krajobraz kulturowy.
5. Wsparcie renowacji i rewitalizacji obiektów zabytkowych.
6. Utrzymanie i opieka nad zabytkami pozostającymi w zasobach województwa.
7. Popularyzacja i promocja na stronach www udanych rewaloryzacji i adaptacji obiektów zabytkowych.
8. Ustanowienie Nagrody Marszałka za wybitne osiągnięcia w dziedzinie ochrony i opieki nad zabytkami w kategoriach: architektura świecka, architektura sakralna, historyczne przestrzenie publiczne.
9. Szkolenia w zakresie upowszechniania standardów prac konserwatorskich, restauratorskich i zabezpieczających, ratowniczych i interwencyjnych przy obiektach zabytkowych.
10. Konkursy dla uczniów dotyczące opieki nad zabytkami.
11. Wsparcie samorządów lokalnych w działaniach dot. rewitalizacji zespołów urbanistycznych i ruralistycznych, w tym Radomia, Ciechanowa.
12. Organizacja Konkursu dla uczniów np. szkół artystycznych pt. „Symbole Mazowsza”.
13. Wydanie przewodnika opracowanego przez społeczności lokalne np. stowarzyszenia, organizacje pozarządowe, uczniów pt. „Małe Ojczyzny Mazowsza”.
14. Wspieranie projektów edukacyjnych realizowanych przez organizacje pozarządowe.
15. Organizacja konkursu dla organizacji pozarządowych na działania związane z poznawaniem historii regionu.
16. Organizacja konkursu na najlepszy program edukacyjny o historii regionu.
17. Opracowanie informacji dotyczących dziedzictwa kulturowego regionu w ramach SIP.
18. Wydawanie informatorów i folderów promujących Ziemię Mazowiecką w układzie pasm przyrodniczo-kulturowych, ze szczególnym uwzględnieniem symbolicznej historii Warszawy.
19. Opracowanie przewodnika w formie elektronicznej zawierające informacje o zabytkach i historii regionu (w języku polskim i angielskim).
20. Organizacja i promocja cyklicznych imprez folklorystycznych.
21. Publikowanie na stronie internetowej terminarza imprez folklorystycznych w województwie.
22. Cykliczne wkładki do periodyków dot. imprez folklorystycznych regionu.
23. Organizacja szkoleń i warsztatów dla osób rozpoczynających działalność gospodarczą w obiektach zabytkowych.

W dniu 22 grudnia 2009 roku odbyło się 310 posiedzenie Zarządu Województwa Mazowieckiego, gdzie przedstawiono informację w sprawie opracowania projektu „Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2010-2013”.

4.2.5. Strategia Rozwoju Turystyki dla Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2013

Strategia Rozwoju Turystyki dla Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2013 została opracowana przez Polską Agencję Rozwoju Turystyki S.A. na zlecenie Mazowieckiej Regionalnej Organizacji Turystycznej, która na ten cel pozyskała dofinansowanie z Departamentu Turystyki Ministerstwa Gospodarki i Pracy (obecnie Ministerstwo Sportu i Turystyki).

Autorzy *Strategii Rozwoju Turystyki dla Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2013* podkreślają, iż w każdym z powiatów województwa mazowieckiego znaleźć można obiekty i zbiory, które powinny zainteresować turystę i wraz z bogatą przyrodą, sprzyjającym odpoczynkowi klimatem i kuchnią tworzą znakomite warunki do dłuższego pobytu. Przy przeglądzie ważniejszych walorów kulturowych obejmował powiaty pogrupowane geograficznie nie wskazano na obszarze Gminy Jastrzębia produktów turystycznych.

4.2.6. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Radomskiego do 2020 roku

Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Radomskiego do 2020 roku została przyjęta uchwałą Nr 192/XIX/2008 Rady Powiatu w Radomiu z dnia 19 maja 2008 roku.

W Powiecie Radomskim na uwagę zasługują zabytkowe kościoły, dwory, pałace, parki oraz szlaki turystyczne. Podkreślono występowanie znakomitych terenów rekreacyjnych i rezerwatów przyrody w obrębie Puszczy Kozienickiej nad rzeką Radomką w Jedlni Letnisko, Pionkach i Jastrzębi oraz w dolinie Iłżanki. Przyciągnąć turystów mogą także krajobrazy lasów iłżeckich oraz torfowisk o specyficznym mikroklimacie i unikalnych gatunkach roślin. Obszary ze znaczną ilością cieków i oczek wodnych wraz z towarzyszącymi im rozległymi łąkami i obszarów zadrzewionych sprzyjają wypoczynkowi i rekreacji.

Do silnych stron powiatu radomskiego (czynników stymulujących i wspierających jego dalszy rozwój społeczno-gospodarczy) w sferze społecznej w odniesieniu do kultury, sportu

i rekreacji zaliczono znaczne walory zabytkowe Powiatu, liczne miejsca pamięci narodowej i obiekty wpisane do rejestru zabytków, a także liczne imprezy kulturalne, kojarzone głównie z Powiatem Radomskim.

Jednocześnie jako słabe strony powiatu radomskiego wskazano: słabo rozwinięty system informacji turystycznej, słabo rozwiniętą bazę noclegową, brak dostatecznej ilości ścieżek rowerowych i urządzonych szlaków turystycznych.

Misja Powiatu Radomskiego została zdefiniowana następująco: „Powiat Radomski to obszar zrównoważonego rozwoju, zapewniający stałą poprawę jakości życia mieszkańców, chroniący zasoby środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego, wspierający dalszy rozwój funkcji osadniczej, gospodarczej i turystyczno-rekreacyjnej”.

W celu realizacji misji wyznaczono 2 cele strategiczne:

1. Wzrost konkurencyjności gospodarki, zatrudnienia i przedsiębiorczości mieszkańców.
2. Rozwój usług społecznych oraz tworzenie społeczeństwa obywatelskiego i informacyjnego.

W ramach celu strategicznego 1 wyznaczono *cel operacyjny 1.4. Rozwój infrastruktury turystycznej*, w którym proponowane kierunki działań realizacyjnych są następujące:

- rozwój publicznej infrastruktury turystycznej - ścieżki rowerowe, szlaki turystyczne, sztuczne zbiorniki wodne, punkty informacji turystycznej, itp.
- rewitalizacja obiektów i zespołów zabytkowych oraz lokalnych pomników historii,
- wspieranie rozwoju bazy noclegowej, gastronomicznej, sportowej i rekreacyjnej,
- wspieranie rozwoju agroturystyki.

W Wieloletnim Planie Inwestycyjnym i Prognozie Budżetu na lata 2008-2015, będącego częścią *Strategii* nie zaplanowano inwestycji z dziedziny ochrony dziedzictwa kulturowego.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Analiza dokumentów programowych Gminy Jastrzębia

W ramach analizy dokumentów programowych Gminy Jastrzębia przeglądowi poddano zapisy *Planu rozwoju lokalnego Gminy Jastrzębia*, *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Jastrzębia* oraz *Program ochrony środowiska dla Gminy Jastrzębia*.

5.1.1. Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Jastrzębia

Plan Rozwoju Lokalnego Gminy Jastrzębia został przyjęty uchwałą nr 91/2004 Rady Gminy w Jastrzębi w dniu 21 września 2004 r. Został opracowany na lata 2004-2013.

W *Planie* wskazano, iż na terenie Gminy Jastrzębia zachowały się ruiny dworku w Bartodziejach. Dwór uległ spaleniowi w 2003 r., a dwie oficyny uległy dużym zmianom. Podkreślono duży wkład Gminy Jastrzębia w funkcjonowanie Muzeum Wsi Radomskiej. Wskazano także, iż wiejska zabudowa drewniana jest unikatem. Obecnie forma architektoniczna zbliżona jest do stylu miejskiego tradycyjnie: 1,5 kondygnacji z dachem dwuspadowym o kącie nachylenia 45°.

W *Planie* uwzględniono wykaz obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie Gminy Jastrzębia. Wśród nich wymieniono następujące:

- a) Bartodzieje: pałac murowany z XVIII wieku z dwiema oficynami,
kapliczka przydrożna XIX w,
krajobrazowy park dworski,
szkoła murowana z 1947 r.
- b) Dąbrowa Kozłowska: krzyż z 1934 r., poświęcony stolarzom,
- c) Goryń: kościół, plebania 1894 r.
kapliczka kościelna XIX w.
- d) Jastrzębia: dzwonnica drewniana 1947 r.
kapliczka przydrożna kubaturowa,
krzyż murowany 1914 r.
kapliczka drewniana 1910 r.
tartak,
- e) Kozłów: młyn murowany,

	zabytkowy dąb
f) Mąkosy Nowe:	kapliczka przydrożna murowana 1935 r.
g) Mąkosy Stare:	krzyż drewniany 1930 r.
krzyż drewniany 1896 r.
kapliczka murowana 1950 r.
h) Wola Goryńska:	kapliczka 1940 r.
i) Owadów:	młyn

W *Planie* wskazano także zamierzone działania w celu poprawy stanu środowiska kulturowego. Mają one na celu ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków, a także obiektów umieszczonych w ewidencji dóbr kultury, przez ich zachowanie i utrzymanie we właściwym stanie technicznym. Wszelkie prace przy obiektach i na terenach wpisanych do rejestru zabytków i do ewidencji dóbr kultury oraz w ich bezpośrednim otoczeniu mogą być prowadzone za zezwoleniem wojewódzkiego konserwatora zabytków.

5.1.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Jastrzębia

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Jastrzębia zostało opracowane w 2000 r.

Pod względem krajobrazowym za najbardziej interesującą strefę uznano odcinek doliny rzeki Radomki. W *Studium* wymieniono następujące obiekty i obszary chronione:

a) Bartodzieje:	zespół pałacowo-parkowy
b) Goryń:	kościół, plebania 1894 r.
kapliczka kościelna XIX w.
kapliczka murowana I poł. XX w.
c) Jastrzębia:	dzwonnica drewniana 1947 r.
kapliczka przydrożna kubaturowa,
krzyż murowany 1914 r.
kapliczka drewniana 1910 r.
krzyż drewniany XX w.
kościół drewniany 1934 r.
d) Kozłów:	młyn murowany
e) Lesiów	krzyż murowany I poł. XX w.
f) Mąkosy Nowe:	kapliczka przydrożna murowana 1935 r.

- g) Mąkosy Stare: krzyż drewniany 1930 r.
 krzyż drewniany 1896 r.
 kapliczka murowana 1950 r.
- h) Olszowa krzyż metalowy 1900 r.
- i) Owadów tartak wodny z 1930 r.
 młyn elektryczny z 1920 r.
- j) Wola Goryńska: kapliczka 1940 r.
 krzyż murowany XX w.

W odniesieniu do środowiska kulturowego w *Studium* podkreślono obowiązek władz państwowych, samorządowych oraz społeczeństwa w ochronie obiektów wpisanych do rejestru zabytków przez ich zachowanie i utrzymanie w odpowiednim stanie technicznym z jednoczesnym udokumentowaniem i właściwym eksponowaniem wartości dziedzictwa kulturowego. Ponadto postanowiono o ochronie obiektów wpisanych do ewidencji dóbr kultury.

Wszelkie prace budowlane dotyczące obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz w ich otoczeniu mogą być prowadzone po uzgodnieniu z oddziałem Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Warszawie Delegatura w Radomiu. Wprowadzono zakaz lokalizacji inwestycji uciążliwych lub pogarszających stan środowiska przyrodniczego w sąsiedztwie obiektów zabytkowych, a także zakaz lokalizacji obiektów zasłaniających widok na zabytek lub też wprowadzających dysharmonię lub zakłócenia w kompozycji elementów zabytkowych.

W *Studium* uznano za celową kontynuację poszukiwań możliwości nawiązania do tradycji regionalnych we współczesnej zabudowie mieszkalnej, gospodarczej i w ich otoczeniu. Ponadto wskazano na konieczność poszukiwań indywidualnych, ponieważ zatracą się odrębność architektury świadcząca o tożsamości Gminy.

5.1.3. Program Ochrony Środowiska dla Gminy Jastrzębia

Program Ochrony Środowiska dla Gminy Jastrzębia został przyjęty w dniu 23 lutego 2006 r. uchwałą nr 150/2006 Rady Gminy w Jastrzębi w sprawie przyjęcia Programu Ochrony Środowiska dla Gminy Jastrzębia.

W *Programie* wskazano, iż na terenie gminy w Bartodziejach znajduje się park dworski z przełomu XVIII i XIX wieku o powierzchni 3,11 ha. Założony on został na stoku

skarpy doliny Radomki. W skład drzewostanu wchodziły następujące gatunki: dąb bezszypółkowy, brzoza brodawkowata, klon pospolity, jawor, klon jesionolistny, wiąz górski, olsza czarna, modrzew europejski i polski, grab pospolity, tulipanowiec amerykański, iglicznia trójcierniowa, lipa szerokolistna, choina kanadyjska, jesion wzniosły. Wśród drzew 7 to drzewa objęte ochroną prawną, a 3 następujące kwalifikują się do objęcia ochroną. Pomimo ochrony prawnej obiekt ten nadal ulega dewastacji.

Jako jeden z celów realizacji *Programu* (za polityką ekologiczną państwa) w zakresie różnorodności biologicznej i krajobrazowej uznano powstrzymanie procesu degradacji zabytków kultury.

5.1.4. Plany rozwoju i plany odnowy miejscowości

W dalszej części dokumentu odniesiono się do planów odnowy miejscowości z obszaru Gminy Jastrzębia, z których obiekty zostały ujęte w gminnej ewidencji zabytków.

Jastrzębia

Plan odnowy miejscowości Jastrzębia został przyjęty uchwałą nr 158/2006 Rady Gminy w Jastrzębi z dnia 22 czerwca 2006 r., zmienionej uchwałą nr XXXV/120/2009 Rady Gminy w Jastrzębi z dnia 5 sierpnia 2009 r.

Jako jedną z mocnych stron rozwoju wsi wskazano m.in. czyste środowisko naturalne, jednocześnie przeciwstawiając je brakowi ścieżek rowerowych i rozwoju turystyki oraz agroturystyki pomimo istnienia walorów przyrodniczych. Szansą rozwoju Jastrzębi jest rozwój rzemiosła, agroturystyki i turystyki. Do głównych priorytetów mieszkańców miejscowości zaliczono m.in. budowę ścieżek rowerowych, modernizację centrum wsi oraz budowę hotelu.

Bartdzieje

Plan odnowy miejscowości Bartdzieje na lata 2008-2015 został przyjęty uchwałą nr XIX/67/2008 Rady Gminy w Jastrzębi z dnia 20 marca 2008 r.

Jako jedną z silnych stron rozwoju wsi wskazano m.in. bogate zasoby przyrodnicze i wypoczynkowe oraz zasoby dziedzictwa kulturowego oraz wiejskiego, jednocześnie do

czynników ograniczających rozwój zaliczając degradację największego waloru kulturowego i historycznego wsi.

W Priorytecie 3: „Rozwój turystyki i wypoczynku oparty o zasoby przyrodnicze i dziedzictwo kulturowe wsi Bartodzieje” wyznaczono do realizacji następujące zadania: wytyczenie i oznaczenie ścieżek rowerowych, a także budowę tablic informacyjnych z mapką o szlakach turystycznych. Zaplanowano także podjęcie działań, mających na celu inwentaryzację i standaryzację kwater turystycznych.

Goryń

Plan rozwoju miejscowości Goryń na lata 2008-2013 został przyjęty uchwałą nr XX/71/2008 Rady Gminy w Jastrzębi z dnia 25 kwietnia 2008 r.

Do zasobów kulturowych i przyrodniczych miejscowości Goryń zaliczono zabytkowy kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny z 1840 r., a także plebanię z 1894 r. i dzwonnice kościelną z XIX w.

Zasoby kulturowe wsi zostały ocenione jako czynnik sprzyjający rozwojowi wsi. Do zadań w zakresie modernizacji obiektów dziedzictwa kulturowego zaliczono wykonanie niezbędnych prac konserwatorskich w kościele i dzwonnicy, a także odnowę zabytkowych kapliczek (lata 2009-2010).

Mąkosy Stare

Plan odnowy miejscowości Mąkosy Stare na lata 2008-2015 został przyjęty uchwałą nr XX/72/2008 Rady Gminy w Jastrzębi z dnia 25 kwietnia 2008 r., zmienionej uchwałą nr XXXIII/115/2009 Rady Gminy w Jastrzębi z dnia 5 czerwca 2009 r.

Na terenie wsi znajdują się krzyże i kapliczki przydrożne. Kultywowane są tradycje religijne i odpusty. Jako jedno z ważniejszych miejsc na terenie wsi uznano kościół filialny. Do słabych stron rozwoju wsi zaliczono brak rozwoju turystyki oraz agroturystyki pomimo istnienia walorów przyrodniczych. Jednym z głównych priorytetów rozwoju wsi jest rozwój turystyki (agroturystyki).

5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Zarys historii obszaru gminy i krajobrazu kulturowego

Nieznana jest etymologia nazwy wsi. Pierwsza wzmianka o Jastrzębi pochodzi z 1191r., kiedy to Kazimierz Sprawiedliwy nakazał zapłatę dziesięciny na rzecz kolegiaty sandomierskiej przez Jastrzębę i Mąkosy. W 1470 r. Jan Długosz w „Księdze Uposażeń” zapisał, że Jastrzębia była wsią królewską, nie posiadała karczmy ani folwarku oraz należała do parafii w Radomiu.

W 1554 r. wieś miała włodarza, we wsi mieszkało 3 zagrodników i 5 bartników. Włodarz był we wsi naczelnikiem i pełnił obowiązki sądowe oraz administracyjne. Przeprowadzona w 1564 r. lustracja stwierdziła, iż we wsi zamieszkiwało 13 kmieci na 7 łanach. Lustracja wymieniła także łąkę pod Goryniem. Wówczas wieś graniczyła z Goryniem, Bartodziejami, Owadowem i Wolą Owadowską. Lustracja z 1602 r. wymieniła już 16 kmieci na 7 łanach. Ważniejsze zmiany pokazane zostały przez lustrację z 1660 r. Na 4 łanach pracowało wówczas 4 kmieci.

W trakcie najazdu szwedzkiego wieś została zupełnie zniszczona. Kolejne „Inwentarze Ekonomji J.K. Mości Kozienickiej” wykazywały wzrost liczebności ludności i jej obowiązków pańszczyźnianych. Od 1830 r. gromada wsi Jastrzębi zaczęła wnosić o zamianę obowiązków pańszczyźnianych w naturze na czynsz w gotowiźnie. W marcu 1833 r. zawarty został kontrakt pomiędzy Komisją Wojewódzką Sandomierską a delegatami wsi. Umowa była odnawiana co 6 lat i przetrwała do 1864 r. Ukaz z 1847 r. nie pokazał żadnych znaczących zmian w obszarze wsi. W 1864 r. Jastrzębia została uwłaszczona.

Mieszkańcy Jastrzębi brali udział w postaniu styczniowym (1863 r.) W samej Jastrzębi nie było potyczek, były jedynie przemarsze wojsk, natomiast bitwy toczyły się kilkanaście kilometrów od wsi.

Ważniejszym wydarzeniem w życiu Jastrzębi było założenie w 1867 r. szkoły elementarnej rządowej.

Pierwsza wojna światowa zapisała się tu potyczką w październiku 1914r. przemarszami wojsk i znaczną liczbą pobranych rekrutów. W czasie wolny polsko-rosyjskiej

w 1920 r. wieś składała różne daniny na rzecz armii polskiej, a mieszkańcy brali czynny udział w walkach.

W Polsce międzywojennej powstało szereg inicjatyw, które doprowadziły do założenia kolejno: biblioteki składowej, spółdzielni spożywców, kółka rolniczego, straży ogniowej, parafii i koła młodzieży. W 1935 r. nauczyciela Kazimierz Mróz napisał monografię wsi³.

Podczas II wojny światowej wieś została wysiedlona i zamieniona w poligon. Działały tu Bataliony Chłopskie, do których należał m. in. Bolesław Machnio późniejszy poseł Ziemi Radomskiej⁴.

W odróżnieniu od Jastrzębi większość historycznych osad była własnością prywatną. Z kilku dworów, które niegdyś stanowiły siedzibę miejscowej szlachty, do dziś przetrwał zaledwie jeden - w Bartodziejach. To klasyczny dwór wzniesiony zapewne na przełomie XVIII i XIX wieku, rozbudowany w połowie XIX w. wraz z kompleksem budynków folwarcznych i parkiem o unikalnym drzewostanie. Niestety obiekt pozostając własnością prywatną, od lat ulega dewastacji, choć mógłby być jedną z głównych atrakcji turystycznych gminy.

5.2.2. Zabytki nieruchome

Zgodnie z *ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytki nieruchome* stanowią w szczególności:

1. krajobrazy kulturowe,
2. układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane,
3. dzieła architektury i budownictwa,
4. dzieła budownictwa obronnego,
5. obiekty techniki, w szczególności kopalnie, huty, elektrownie i inne zakłady przemysłowe,
6. cmentarze,
7. parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni,
8. miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

³ Na podstawie Mróz K. „Jastrzębia wieś powiatu radomskiego”, Warszawa, 1935

⁴ Źródło: www.jastrzebia.pl

Jednostki osadnicze na terenie gminy posiadają typowy sposób zabudowy tzw. ulicówek wzdłuż dróg granicznych. W coraz mniejszym stopniu na terenie Gminy Jastrzębia występuje tradycyjna wiejska zabudowa drewniana o charakterystycznych formach, funkcjach i detalu architektonicznym (szczególnie charakterystyczne są bardzo ozdobne tzw. nadokienniki).

Gmina Jastrzębia ma duży wkład w dokumentowanie wartości kulturowych regionu. W Muzeum Wsi Radomskiej zrekonstruowano z budynków pochodzących z terenu Gminy z przełomu XIX i XX w. reprezentacyjną zagrodę charakterystyczną dla Ziemi Radomskiej, na którą składają się:

- budynek mieszkalny z Jastrzębi (1873 r.),
- stodoła z Mąkosów Nowych (II poł. XIX w.),
- obora z Dąbrowy Jastrzębskiej (ok. 1920 r.),
- olejarnia z Mąkosów Starych (ok. 1924 r.).
- żuraw (oryginał).

Na obszarze Gminy Jastrzębia znajdują się zabytki nieruchome objęte ochroną. W miejscowości Jastrzębia na uwagę zasługuje kapliczka przydrożna (kubaturowa) pw. św. Jana Nepomucena, a także drewniana dzwonnica kościelna. Ponadto na cmentarzu w Wojciechowie znajduje się mogiła żołnierza z 1939 r.

W Bartodziejach w zabudowie wyróżniają się następujące obiekty: kompleks dworski (dwór, 2 oficyny i obiekty folwarku – w stanie ruiny), park dworski, figury i krzyże przydrożne.

W Goryniu na uwagę zasługuje kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny z 1840 r., plebania z 1894 r. i kapliczki przydrożne, a także architektura drewniana. Ponadto na cmentarzu znajduje się mogiła zbiorowa jeńców wojennych z 1944 r.

Na terenie wsi Mąkosy Stare znajdują się krzyże i kapliczki przydrożne. Znajdują się tutaj ponadto pozostałości architektury drewnianej. Do dziś zachowały się w języku potocznym tradycyjne nazwy wsi: Gać, Zadulowa.

W Mąkosach Nowych znajduje się kapliczka przydrożna z 1935 r. W Woli Goryńskiej na uwagę zasługują krzyże i kapliczki przydrożne oraz charakterystyczna dla regionu zabudowa drewniana.

5.2.3. Zabytki ruchome

Zgodnie z *ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytki ruchome* stanowią w szczególności:

1. dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
2. kolekcje stanowiące zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
3. numizmaty oraz pamiątki historyczne, a zwłaszcza militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i ordery,
4. wytwory techniki, a zwłaszcza urządzenia, środki transportu oraz maszyny i narzędzia świadczące o kulturze materialnej, charakterystyczne dla dawnych i nowych form gospodarki, które dokumentują poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
5. materiały biblioteczne, o których mowa w art. 5 *ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach*,
6. instrumenty muzyczne,
7. wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne,
8. przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Na terenie Gminy znajdują się cenne wyposażenie kościoła w Goryniu. Pozyskanie listy zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków zostało zaplanowane jako jedno z zadań z zakresu opieki nad zabytkami w I etapie realizacji *Programu*.

5.2.4. Zabytki archeologiczne

Zgodnie z *ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytki archeologiczne* to w szczególności:

1. pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa,
2. cmentarzyska,
3. kurhany,
4. relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Na terenie Gminy Jastrzębia nie występują zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków. Na terenie gminy występują stanowiska archeologiczne (aneks nr 3). Ochrona została ustalona w *Studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego*.

W *Studium* wskazano rejony występowania stanowisk archeologicznych jako sygnalizacji możliwości występowania nowych znalezisk archeologicznych w bezpośrednim sąsiedztwie, a także konieczność rozpoznania archeologicznego obszaru gminy. Wskazano ponadto na konieczność informowania o sposobach postępowania w przypadku odkrycia znaleziska archeologicznego celem uchronienia go od zniszczenia i zabezpieczenia dla nauki oraz historii.

5.2.5. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Na terenie Gminy Jastrzębia nie funkcjonuje muzeum.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z *ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* **ustawowymi formami ochrony zabytków** są:

1. wpis do rejestru zabytków,
2. uznanie za pomnik historii,
3. utworzenie parku kulturowego,
4. ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

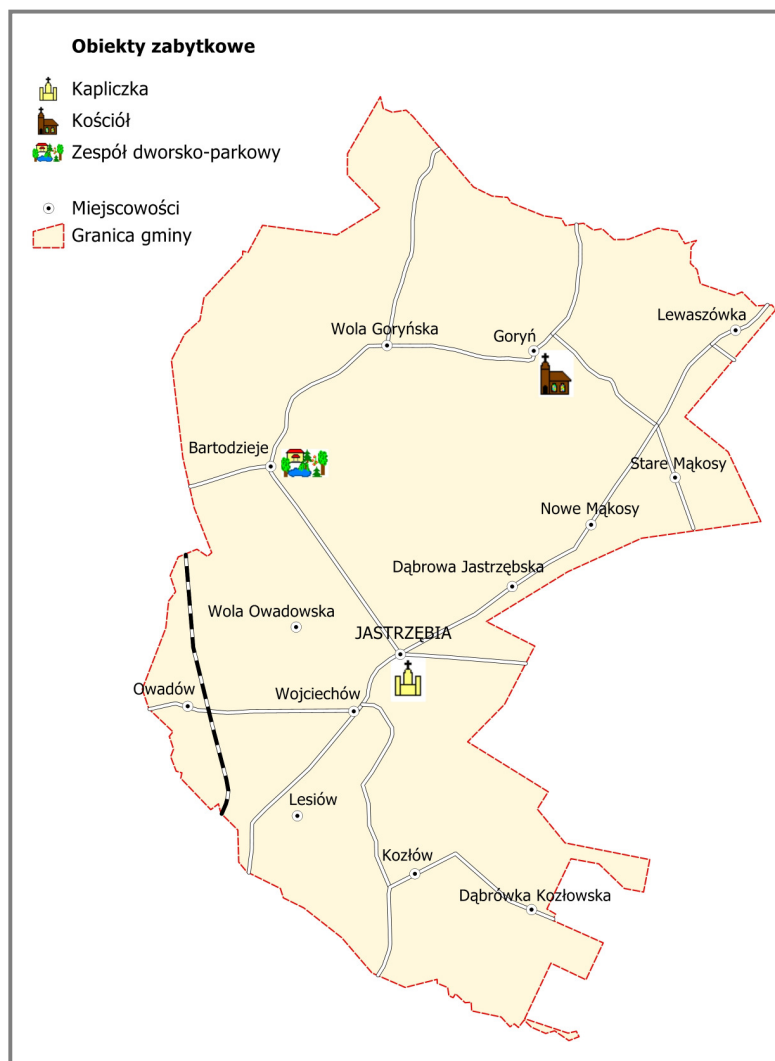
5.3.1. Zabytki wpisane do rejestru zabytków

Rejestr zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa mazowieckiego jest prowadzony przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Warszawie. Dla Gminy Jastrzębia właściwym terenowo oddziałem Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków jest Delegatura w Radomiu. Sposób prowadzenia rejestru oraz ewidencji zabytków określono w *rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem* (Dz. U. Nr 124, poz. 1305).

W rejestrze zabytków województwa mazowieckiego znajdują się następujące obiekty z terenu Gminy Jastrzębia:

1. Zespół dworski (dwór i 2 oficyny) wraz z parkiem w Bartodziejach.

2. Kościół parafialny w Goryniu.
3. Kapliczka przydrożna p.w. św. Jana Nepomucena w Jastrzębi.

Mapa nr 1: Rozmieszczenie zabytków wpisanych do rejestru zabytków z terenu Gminy Jastrzębia

Bartodzieje

Pierwsza wzmianka o miejscowości Bercogei pochodzi z 1191 r. i dotyczy przyznania z niej dziesięciny kolegiacie sandomierskiej przez Kazimierza Sprawiedliwego. W 1260 r. występuje nazwa de Bartodzey. Niemal współczesną formę Barthodzeye podał Jan Długosz

(1470-1480). Nazwa wsi związana jest z jej pierwotnym, służebnym charakterem. Założyli ją bartnicy-bartodzieje. Leśne barcie były ich dziedziczną własnością, posiadali przywilej wolnego wstępu do lasu i korzystania z jego zasobów, w zamian składali daninę w miodzie, tzw. bartne do grodu kasztelańskiego w Radomiu.

Pierwszymi znanymi właścicielami Bartodziej był Jan Głowacz, dziedziczący Głowaczów oraz liczne dobra, w tym Leżanice. W 1419 r. część wsi zakupił Jan Droboth herbu Doliwa, brat starosty radomskiego Dobrogosta. Pozostała część Bartodziej nadal dziedziczona była przez potomków Głowacza, w 1485 r. współdziedzicem wsi był Hieronim syn Sędziwoja. Mimo silnych związków ze szlachtą mazowiecką rozlokowaną na Zapiliczu i dalej na północ w ziemi czerskiej Bartodzieje weszły w skład powiatu radomskiego, wówczas jednego z 9 w województwie sandomierskim.

W drugiej połowie XV w. w Bartodziejach dziedziczyli Mikołaj i Jan Doliwczykowie. W 1508 r. wieś należała do Stanisława i Anny Bartodziejskich. Lustracja województwa sandomierskiego z lat 1564-1565 wymienia Bartodzieje (Barthodzieie), jako jedną z 10 szlacheckich wsi, wchodzących w skład parafii Goryń. Bartodzieje miały wówczas dwóch właścicieli: Drobothów i Bernatów. W 1569 r. część wsi należała do Jana Drobotha, a część do Jana Bartodziejskiego herbu Łabędź. Tym samym herbem posługiwali się Duninowie Bartodziejscy, rodzina władająca Bartodziejami w drugiej połowie XVII w. Po nich dziedziczyli Baranowscy herbu Ostoja. Na początku XVIII w. wieś należała do Piotra Boglewskiego, herbu Jelita, właściciela Gorynia. W latach 1724 i 1726 część dóbr Bartodzieje zakupili od niego Szymanowscy. W 1738 r. wieś, jako część dóbr goryńskich była posagiem Marianny Zielińskiej, która wyszła za mąż za Józefa Pułaskiego. Po nim dziedziczył syn Antoni. W Bartodziejach zamieszkała Katarzyna siostra Antoniego Pułaskiego, która w 1761 r. poślubiła Józefa Krzywickiego z Bierwiec.

W 1776 r. Bartodzieje liczyły 17 domów. W 1789 r. część majątku była własnością Antoniego Pułaskiego, reszta należąca do Cichockiego, dzierżawiona była przez Tomasza Pomianowskiego. W 1792 r. część Bartodziej została kupiona przez Józefa Krzywickiego. Majątek dziedziczyli synowie Józefa, najpierw Ignacy, a po nim, w 1825 r. - Stanisław. Pod koniec 1830 r. Bartodzieje nabył mieszkaniec Warszawy Wawrzyniec Mikulski, który w 1837 r. sprzedał je Janowi Kuszewskiemu. W tym samym roku majątek po ojcu przejął Ludwik Kuszewski i władał nim do 1842 r. Po licytacji w 1844 r. Bartodzieje nabył Andrzej Deskur, właściciel sąsiedniego Gorynia. W 1846 r. przypadły Stanisławowi Deskurowi bratankowi Andrzejowi. W 1861 r. wieś Bartodzieje nabyli małżonkowie Karol de Huntley Gordon i Laura z Sołtyków córka kasztelana Franciszka Sołtyka. W 1883 r. spadkobiercy

Karola Gordona sprzedali Bartodzieje Zenonowi Jakackiemu. W 1886 r. wieś stała się własnością Marii Strojnowskiej, która w 1897 r. sprzedała ją Bolesławowi i Marii Maleszewskim.

W 1912 r. Bartodzieje odziedziczył Bolesław Janowski, syn Idalii z Chorbkowskich, siostry Marii Maleszewskiej. Na początku lat 20. ubiegłego wieku w posiadaniu Janowskich było ponad 300 ha. W okresie II wojny światowej Janowskich wysiedlono, a dwór stał się ośrodkiem zarządzanego przez Niemców majątku „Wehrmachtsgute Bartodzieje”. W 1945 r. mieszkańcy dworu powrócili do Bartodziej. Majątek z uwagi na wielkość nie podlegał reformie rolnej. Przez kolejne dziesięciolecia Janowscy gospodarowali na jego resztkach. W 1987 r. Janowscy sprzedali dwór w Bartodziejach. Obecni właściciele majątku, po kilku latach pobytu w Bartodziejach opuścili Polskę i przebywają w Szwecji⁵.

Zespół dworski w Bartodziejach został wpisany do rejestru zabytków pod numerem 807/A na mocy decyzji z dnia 19 stycznia 1973 r. oraz pod numerem 24/A decyzją z dnia 25 kwietnia 1980. **Park dworski** został wpisany do rejestru zabytków pod numerem 750/A decyzją z dnia 19 grudnia 1957 r.

Dwór pozostawiony bez nadzoru ulega systematycznej dewastacji, podpalony w listopadzie 2003 r. jest w stanie ruiny. W parku znajduje się kilka cennych okazów przyrodniczych, jest on jednakże bardzo zaniedbany.

Dawny dwór wzniesiony był na przełomie XVIII i XIX w., gruntownie przekształcony i rozbudowany po poł. XIX w. i ok. 1920-30 r., bezstylowy. Położony jest na skraju szkarpy rzeki Radomki, zwrócony frontem ku północy. Był to obiekt murowany, tynkowany, parterowy z mieszkalnym poddaszem, podpiwniczony. Został założony na rzucie prostokąta z dwoma skrzydłami po bokach elewacji ogrodowej, między nimi znajdował się taras za schodami. Od frontu znajdował się piętrowy czterokolumnowy portyk z trójkątnym szczytem (po poł. XIX w.). Z boków znajdował się nowsze dobudówki, m.in. od wschodu piętrowa wieża (po poł. XIX w.) od zachodu klatka schodowa (XX w.).

Układ wnętrza był dwutraktowy z sienią na osi. W elewacji ogrodowej znajdowała się trójosiowa facjatka nad korpusem, rozczłonkowana pilastrami, okna i drzwi na taras były zamknięte półkoliście. Dach dworu był od frontu mansardowy, od tyłu i nad dobudówkami dwu- i trzyspadowe. Przy schodach na taras znajdowały się kamienne wazy klasycystyczne.

⁵ Na podstawie Planu odnowy miejscowości Bartodzieje na lata 2008-2015

Fot. 1 Niegdyśjszy widok dworu w Bartodziejach (z planszy informacyjnej Gminy)

Po obu stronach owalnego gazonu przed frontem dworu znajdowały się dwie oficyny. Były to budowle murowane, parterowe, prostokątne. Ich elewacje były rozczłonkowane lizenami, między którymi znajdowały się arkadowe płyciny. Dachy oficyn były pulpitowe zasłonięte z trzech stron attyką rozczłonkowaną lizenami. W oficynie wschodniej znajdowały się stajnie z belkowanymi stropami. Oficyna zachodnia była mieszkalna, jednotraktowa z korytarzem z boku.

Fot. 3 Obecny wygląd pozostałości dworu

Fot. 4 Park w Bartodziejach

Goryń

Wieś istniała prawdopodobnie w XII w. Na początku XVI w. w Goryniu znajdowała się parafia. Wzmianka o kościele w Goryniu znajduje się w Kronikach Jana Długosza, kiedy to wymieniono Gorinye jako wieś mającą kościół drewniany i dziedzica jej Jana Zbąskiego herbu Nałęcz. Do parafii należały wówczas wsie: Makosza (Mąkosy), Plaszków (Płasków), Zawada, Byrwce (Bierwce) i Gorińska Wola.

W XVI wieku dziedzicem Gorynia, Woli i Wierzchowicy był Jerzy Charliński. Około 1470 r. w Goryniu istniał kościół drewniany.

W XIX w. właścicielem Gorynia był Andrzej Deskur - syn Jana (francuskiego szlachcica Jana Piotra de Descours, który przybył do Polski na pocz. XVIII w.), pułkownika gwardii pieszej litewskiej i Salomei z Opackich podstolanki owruckiej. Dobra goryńskie stale oddawał w dzierżawę i przebywał tu sporadycznie. Andrzej Deskur zmarł 17 sierpnia 1850 roku w Cieplicach. Deskurowie nie doczekali się potomstwa, dlatego majątek odziedziczyła żona Andrzeja - Helena, która zmarła w 1858 roku oraz bracia Jan i Józef, potem ich dzieci i wnuki.

W 1861 roku wieś Goryń zmieniła właściciela i dziedzictwo Deskurów przeszło w ręce rodu Gordonów. Majątek nabyli małżonkowie Karol de Huntley Gordon i Laura z Sołtyków - córka kasztelana Franciszka Sołtyka. Po śmierci Karola majątek przechodził kolejno na jego żonę, a później na syna. W sierpniu 1940 r. niemieckie władze okupacyjne zarządziły wysiedlenie 26 wsi, m.in. Gorynia, leżących na wschód od linii kolejowej Radom - Warszawa oraz na północ od Radomki. We wschodniej części tego obszaru, która została całkowicie wyludniona urządzono poligon artyleryjski. Spalono kilkanaście gospodarstw, a przez 4 lata istniejącego tu poligonu postępowało zniszczenie wsi. Niemcy rozbierali domy, aby z uzyskanego materiału wzmocnić drogi, którymi poruszały się ciężki sprzęt wojskowy.

Na miejscowym cmentarzu znajduje się pomnik jeńców radzieckich, pomordowanych przez Niemców w istniejącym tu w czasie wojny obozie pracy.

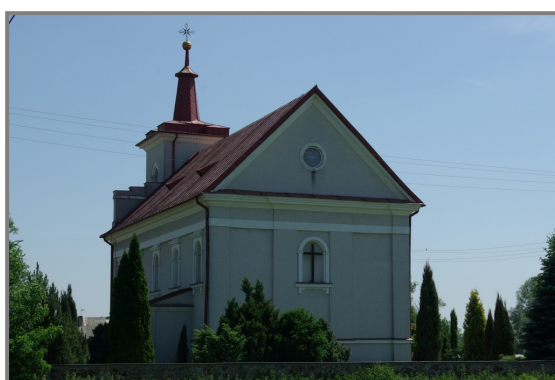
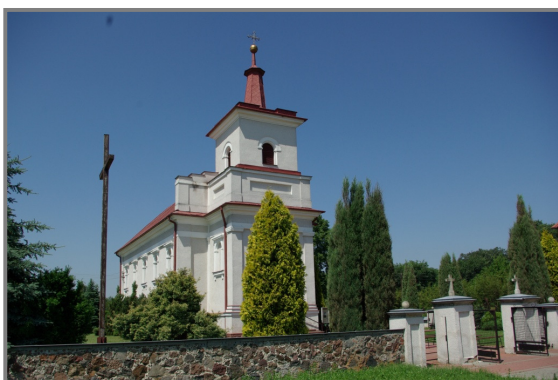
We wsi znajduje się zabytkowy, neorenesansowy kościół parafialny pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny z XIX w. **Kościół parafialny w Goryniu** został wpisany do rejestru zabytków pod nr 488 decyzją z dnia 23 marca 1957 r.

Budowę kościoła rozpoczął w 1840 roku ówczesny właściciel Gorynia - Andrzej Deskur. Kościół jest jednonawowy z wieżą od zachodu. Świątynię wybudowano w stylu renesansowym. Prezbiterium kościoła jest węższe od nawy, równe z nią co do wysokości. We wnętrzu znajdują się 3 ołtarze. Najcenniejszymi elementami wyposażenia kościoła są:

1. Ołtarz główny, malowany na drzewie obraz matki Boskiej Częstochowskiej, o sukience złotej. Obraz został zakupiony 9 czerwca 1878 r. przez gospodarzy wsi Mokosy (Mąkosy) za kwotę 165 rubli srebrnych,
2. Dwa ołtarze boczne ufundowane w 1982 r., drewniane, w formie dużych feretronów z ornamentami, złożone wraz z namalowanymi na nich obrazami,
3. Dwie marmurowe płyty, wmurowane w północną wewnętrzną ścianę kościoła z inskrypcjami upamiętniającymi fundatora kościoła i jego małżonkę - Andrzeja i Helenę z Mroczkowskich Deskurów, jako płyty nagrobkowe,
4. Epitafium Salomei Deskur, matki fundatora, wykonane w 1998 r., i wmurowane w miejsce j.w.⁶

W kościele znajduje się pomnik Heleny z Mroczkowskich Deskur zm. 1858 r. oraz NAndrzeja Deskur zm. 1856 r. Dzwon został ufundowany w 1900 r. przez Teodorę Skowrońską i Jana Gizickiego.

Oprócz kościoła (po przeciwnej stronie drogi) zabytkowa znajduje się zabytkowa plebania z 1894 r. oraz dzwonnica kościelna z XIX w.

Fot. 4 i 5. Widok kościoła w Goryniu

⁶ Na podstawie Planu odnowy miejscowości Goryń na lata 2008-2013

Jastrzębia

Kapliczka przydrożna p.w. św. Jana Nepomucena w Jastrzębi została wpisana do rejestru zabytków pod numerem 539/A/94 decyzją z dnia 8 marca 1994 r.

Kapliczka kubaturowa została zbudowana z cegły w 1892 r. na podmurówce kamiennej. Ma formę kapliczki kubaturowej, nakrytej dachem dwuspadowym, zakończonym krzyżem. Wejście do kapliczki jest kute ozdobnie w metalu, zwieńczone ostrołukiem z ozdobnie ułożonych cegieł.

W kapliczce znajdują się dwie wnęki rozmieszczone symetrycznie. W jednej z nich umieszczono figurę św. Jana Nepomucena, a w drugiej, położonej poniżej, figurę Maryi ze skrzyżowanymi na piersiach rękoma.

Fot. 6 Kapliczka przydrożna

Fot. 7 Figura św. Jana Nepomucena

5.3.2. Uznanie za pomnik historii

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za **pomnik historii** zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice.

Na terenie Gminy Jastrzębia nie występują pomniki historii.

5.3.3. Utworzenie parku kulturowego

Park kulturowy może zostać utworzony zgodnie z art. 16 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* przez radę gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Park kulturowy może powstać w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Na terenie Gminy Jastrzębia nie utworzono parków kulturowych.

5.3.4. Ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami powinna zostać uwzględniona m.in. przy sporządzaniu strategii rozwoju gmin, **studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin** oraz przy opracowywaniu **miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego** (art. 18 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*), a także decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (art. 19 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*) powinna zostać uwzględniona w szczególności ochrona:

1. zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
2. innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
3. parków kulturowych.

Ochrona ustalona w *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Jastrzębia* została opisana w punkcie 5.1.2.

5.4. Zabytki ujęte w gminnej ewidencji zabytków

Jednym z obowiązków gminy zgodnie z zapisami *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* jest: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”. Temu zadaniu ma służyć gminna ewidencja zabytków, o której jest mowa w art. 22 (pkt. 4): „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy”.

Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy (art. 21 ustawy). Gmina Jastrzębia posiada Gminną Ewidencję Zabytków opracowanych zgodnie z wymogami *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* oraz *rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem* w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu Gminy.

W Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Jastrzębia ujętych zostało 28 obiektów. Zestawienie zabytków ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Jastrzębia zostało przedstawione w aneksie nr 1.

Spośród 28 obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków 4 zostały wpisane do rejestru zabytków. Zestawienie zostało przedstawione w aneksie nr 2.

W Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Jastrzębia zostały ujęte zabytki nieruchome znajdujące się w 8 miejscowościach.

Tabela nr 2
Rozmieszczenie przestrzenne zabytków

Miejscowość	Liczba obiektów w GEZ
Bartodzieje	4
Dąbrowa Kozłowska	1
Goryń	8
Jastrzębia	3
Mąkosy Nowe	1
Mąkosy Stare	5
Wojciechów	1
Wola Goryńska	5
Razem	28

Obiekty ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków znajdują się w różnym stanie zachowania, począwszy od bardzo dobrego do stanu trwałej ruiny. Większość obiektów znajduje się w dobrym stanie, 1 z nich jest trwałą ruiną, a 4 są zaniedbane.

Tabela nr 3
Stan zachowania obiektów ujętych w GEZ

Stan zachowania	Liczba obiektów w GEZ
bardzo dobry	1
dobry	21
trwała ruina	1
zaniedbany	4
zły	1
razem	28

Zabytki ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Jastrzębia są głównie użytkowane w celach kultowych (64%). W większości są to kapliczki przydrożne.

Tabela nr 4

Rodzaj użytkowania obiektów ujętych w GEZ

Rodzaj użytkowania	Liczba obiektów w GEZ
kultowe	18
mieszkalne	5
nieużytkowany	4
oświata	1
razem	28

Większość obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków jest własnością prywatną. Strukturę własności zabytków ujętych (60%), osiem spośród 28 obiektów stanowi własność wyznaniową.

Tabela nr 5

Struktura własności obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków

Typ własności	Liczba obiektów w GEZ
komunalna	2
państwowa	1
prywatna	17
wyznaniowa	8
razem	28

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Na terenie Gminy Jastrzębia znajdują się szczególnie cenne obiekty wpisane do rejestru zabytków. Należą do nich kościół w Goryniu ufundowany przez Andrzeja Deskura oraz kapliczka przydrożna p.w. św. Jana Nepomucena w Jastrzębi. Kolejnym zabytkiem szczególnie wartym uwagi jest zespół dworsko-parkowy w Bartodziejach. Zwraca jednak uwagę fakt, iż popada on w ruinę i dziś nie pełni swoich funkcji obiektu, który mógłby zainteresować turystów.

Ponadto na terenie Gminy znajdują się typowa zabudowa wsi radomskiej, mianowicie drewniane zagrody w Goryniu i Woli Goryńskiej.

W Muzeum Wsi Radomskiej zrekonstruowano z budynków pochodzących z terenu Gminy z przełomu XIX i XX w. reprezentacyjną zagrodę charakterystyczną dla Ziemi Radomskiej, na którą składają się budynek mieszkalny, stodoła, obora i olejarnia. Godne uwagi są także kapliczki przydrożne będące wotami mieszkańców.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Szansami Gminy Jastrzębia wynikającymi ze stanu dziedzictwa kulturowego Gminy i regionu są:

1. Położenie w bezpośredniej bliskości miasta Radomia oraz częściowo na terenie i w otulinie Kozienickiego Parku Krajobrazowego.
2. Korzystne warunki dla rozwoju turystyki z wszechstronnym wykorzystaniem zasobu i wartości dziedzictwa i krajobrazu kulturowego
3. Dogodne szlaki drogowe.
4. Wzbogacenie tras turystycznych i szlaków o miejsca i obiekty zabytkowe.
5. Prezentacja dziedzictwa kulturowego przy wykorzystaniu technik informatycznych oraz ich publikacja na stronie internetowej Gminy.
6. Uwzględnienie potrzeb ochrony w studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy.

Jednocześnie **zagrożeniami** wynikającymi z analizy otoczenia zewnętrznego dla opieki nad zabytkami w Gminie Jastrzębia są niewystarczające środki na renowację zabytkowych obiektów, silna konkurencja na rynku turystyki w regionie, zwłaszcza jeśli chodzi o sąsiednią Gminę Jedlińsk, niedostateczna świadomość wartości zasobów kulturowych czy też samowolne działania na zabytkach bez uzgodnień konserwatorskich.

Warte podkreślenia są **mocne strony** Gminy Jastrzębia, które stanowią o potencjale Gminy. Należą do nich m.in.:

1. Walory przyrodnicze i turystyczne, zróżnicowanie terenu pod względem geomorfologicznym, przyrodniczym i krajobrazowym.
2. Dobre warunki do rozwoju turystyki krajoznawczej i specjalistycznej, np. kajakarstwo.
3. Obiekty wartościowe kulturowo i zabytkowa zabudowa na terenie Gminy Jastrzębia.
4. Istniejące i planowane ścieżki rowerowe.
5. Zabezpieczenie właściwej ekspozycji najciekawszych krajobrazowo fragmentów Gminy.

6. Imprezy kulturowe.
7. Biegające przez teren Gminy szlaki turystyczne.

Słabymi stronami wynikającymi z analizy stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Jastrzębia są:

1. Brak Gminnego Ośrodka Kultury.
2. Niedostateczne oznakowanie cennych obiektów
3. Brak możliwości zwiedzania zabytków, będących własnością prywatną, w szczególności zły stan zachowania dworu w Bartodziejach.
4. Niezadowalający stan techniczny zabudowy.
5. Stosunkowo duża liczba nieużytkowanych i niszczących obiektów zabytkowych.
6. Niewystarczające: promocja walorów kulturowych i wykorzystanie dóbr kultury dla rozwoju turystyki.
7. Niewystarczająca świadomość społeczna o konieczności należytej opieki nad zabytkami.

7. Założenia programowe

Założeniem opracowania *Programu opieki nad zabytkami Gminy Jastrzębia* jest poprawa stanu zasobów dziedzictwa kulturowego gminy poprzez określenie działań edukacyjnych kierowanych do mieszkańców gminy, organizacyjnych i finansowych kierowanych na elementy dziedzictwa kulturowego oraz upowszechnienie w świadomości społeczeństwa gminy potrzeb i zasad ochrony środowiska kulturowego.

Zadania dla samorządu lokalnego w zakresie opieki nad zabytkami zostały opracowane na podstawie analiz dokumentów programowych wyższego szczebla oraz *Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Jastrzębia*, a także *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Jastrzębia*.

7.1. Priorytety programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 5 *ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, **opieka nad zabytkiem** sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku, prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy

zabytku, zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie, a także korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Na podstawie analizy szans i zagrożeń występujących w otoczeniu oraz mocnych i słabych stron Gminy, zdefiniowano następujące priorytety działań w zakresie opieki nad zabytkami Gminy Jastrzębia:

1. Uwzględnienie dziedzictwa kulturowego jako elementu rozwoju.
2. Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego.
3. Dokumentacja, promocja oraz edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy.

7.2. Kierunki działań programu opieki nad zabytkami

Opieka nad zabytkami stanowi jeden z obszarów działania dla władz lokalnych. Jako kierunki działań realizacji *Programu opieki nad zabytkami Gminy Jastrzębia* w ramach przyjętych priorytetów uznano:

1. Prowadzenie
2. Uwzględnienie ochrony obiektów zabytkowych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i kontrola ich realizacji.
3. Ochronę i odnowę obiektów zabytkowych.
4. Promocję i popularyzację dziedzictwa kulturowego.
5. Edukację w zakresie ochrony dóbr kultury.
6. Wspieranie aktywności lokalnej mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego.

Okres, na który opracowany został niniejszy Program, podzielono na dwa etapy. Pierwszy etap obejmuje okres 2010-2011, a drugi – lata 2012-2013.

Ze względu na fakt, iż niniejszy *Program opieki nad zabytkami Gminy Jastrzębia* jest pierwszym opracowaniem o takim charakterze, wykonanym dla obszaru gminy, założono, iż w czasie trwania etapu pierwszego (lata 2010-2011) podejmowane będą działania wstępne, mające charakter przygotowawczy do pełnej realizacji *Programu*.

7.3. Zadania programu opieki nad zabytkami

Zadania programu opieki nad zabytkami wraz z planowanym harmonogramem zostały zdefiniowane na podstawie ustalonych priorytetów i kierunków działań Gminy Jastrzębia.

Kierunek działań 1: Prowadzenie Gminnej Ewidencji Zabytków

Zadanie	Opis	Etap
1.1	Uzupełnienie bazy obiektów w programie opieki o listę zabytków ruchomych oraz zabytków archeologicznych	I etap
1.2	Bieżąca aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków w formie elektronicznej	I i II etap
1.3	Opracowanie danych do bazy danych przestrzennych o istniejących obiektach zabytkowych koniecznej przy realizacji planów i programów w celu zintegrowania w Systemie Informacji Przestrzennej Województwa Mazowieckiego	I i II etap

Kierunek działań 2: Uwzględnienie ochrony obiektów zabytkowych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i kontrola ich realizacji

Zadanie	Opis	Etap
2.1	Podjęcie działań mających na celu uporządkowanie ładu przestrzennego	I i II etap
2.2	Przestrzeganie zakazów i nakazów obowiązujących w strefach ochrony wyznaczonych w Studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego Gminy Jastrzębia	I i II etap

Kierunek działań 3: Ochrona i odnowa obiektów zabytkowych

Zadanie	Opis	Etap
3.1	Przegląd stanu obiektów	I etap
3.2	Wykonanie niezbędnych badań i prac, w tym konserwatorskich w odniesieniu do obiektów zabytkowych, w tym w szczególności wykonanie niezbędnych prac konserwatorskich w kościele i dzwonnicy, a także odnowę zabytkowych kapliczek (lata 2009-2010)	I i II etap
3.3	Pozyskanie środków finansowych na realizację przedsięwzięć	I i II etap

Kierunek działań 4: Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego

Zadanie	Opis	Etap
4.1	Przegląd istniejącego systemu oznakowania zabytków na terenie Gminy	I etap
4.2	Uzupełnienie oznakowania zabytków na terenie Gminy: tablice, plansze, mapy	I i II etap
4.3	Zaprojektowanie i realizacja nowych tras turystycznych i utrzymanie obecnych, biegnących przez teren Gminy, w szczególności wytyczenie i oznaczenie ścieżek rowerowych, a także budowę tablic informacyjnych z mapką o szlakach turystycznych w Bartodziejach	I i II etap
4.4.	Prowadzenie i aktualizacja zakładki o zabytkach na stronie internetowej Gminy	I i II etap

Kierunek działań 5: Edukacja w zakresie ochrony dóbr kultury

Zadanie	Opis	Etap
5.1	Włączenie tematyki ochrony dóbr kultury do zajęć szkolnych w szkołach podstawowych i gimnazjach prowadzonych przez gminę	I i II etap
5.2	Informowanie właścicieli prywatnych o możliwościach pozyskania środków finansowych na odnowę zabytków	I i II etap
5.3	Udział w konkursie wojewódzkim na najlepszy program edukacyjny o historii regionu	I i II etap

Kierunek działań 6: Wspieranie aktywności lokalnej mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego

Zadanie	Opis	Etap
6.1	Propagowanie działania społecznej opieki nad zabytkami	I i II etap
6.2	Gromadzenie materiałów archiwalnych (stare zdjęcia, mapy, publikacje, studia, itp.) dotyczących Gminy Jastrzębia	I i II etap
6.3	Wspieranie rozwoju agroturystyki	I i II etap
6.4	Wspieranie rozwoju bazy noclegowej, gastronomicznej, sportowej i rekreacyjnej, w tym w szczególności inwentaryzacja i standaryzacja kwater turystycznych w Bartodziejach	I i II etap

Konsekwentnie prowadzona i długofalowa polityka Gminy Jastrzębia w zakresie opieki nad zabytkami oraz realizacja niniejszego *Programu* stanowią szansę na ocalenie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń.

8. Instrumenty realizacji programu opieki nad zabytkami

Realizacja *Programu* będzie się odbywała poprzez wskazane zadania gminy na rzecz osiągnięcia priorytetów w nim przyjętych. Podstawowe instrumenty realizacji *Programu* są następujące:

1. Instrumenty prawne, wynikające z przepisów ustawowych, w szczególności dotyczących zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków cennych obiektów będących własnością gminy, a także wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.
2. Instrumenty finansowe, w tym w szczególności polegające na finansowaniu prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych.
3. Instrumenty koordynacji, m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w *Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami*, *Strategii zrównoważonego rozwoju powiatu radomskiego*, *Planie rozwoju lokalnego Gminy Jastrzębia*, *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego*, *Programie ochrony środowiska Gminy Jastrzębia*, a także w planach odnowy miejscowości.
4. Instrumenty społeczne poprzez działania edukacyjne i promocyjne, współdziałanie z lokalnymi organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami, np. poprzez rozwój agroturystyki czy organizowanie spływów kajakowych.
5. Instrumenty kontrolne poprzez aktualizację gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania zabytków.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Wójt Gminy Jastrzębia powinien co 2 lata sporządzić sprawozdanie z realizacji *Programu opieki nad zabytkami Gminy Jastrzębia* (art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Sprawozdanie powinno zostać przedstawione Radzie Gminy.

Przygotowanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji gminnego programu ze szczególnym uwzględnieniem wykonania zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami, a także efektywności ich wykonania.

Kryteria i wskaźniki oceny realizowanych zadań dla poszczególnych kierunków działań *Programu* są następujące:

1. Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków:
 - a) liczba zaktualizowanych kart ewidencyjnych
2. Uwzględnienie ochrony obiektów zabytkowych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i kontrola ich realizacji:
 - a) liczba obiektów uwzględnionych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.
 - b) liczba zaobserwowanych nieprawidłowości w realizacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego
3. Ochrona i odnowa obiektów zabytkowych:
 - a) liczba obiektów objętych przeglądem,
 - b) liczba obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków, które podlegały przeglądowi,
 - c) liczba obiektów, dla których pozyskano zewnętrzne źródła finansowania.
 - d) nakłady na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego na jednego mieszkańca
4. Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego:
 - a) liczba uzupełnień w oznakowaniu zabytków (tablice, plansze, mapy),
 - b) liczba oznakowanych tras turystycznych,
 - c) liczba publikacji popularyzujących wiedzę o zabytkach gminy.
5. Edukacja w zakresie ochrony dóbr kultury:
 - a) liczba zajęć szkolnych przeprowadzonych w szkołach podstawowych i gimnazjach w ciągu roku,
 - b) liczba osób, które wzięły udział w konkursach organizowanych przez marszałka województwa.
6. Wspieranie aktywności lokalnej mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego:

- a) liczba organizacji społecznych współpracujących z Urzędem Gminy dla ochrony środowiska kulturowego,
- b) Liczba zgromadzonych materiałów archiwalnych dotyczących Gminy Jastrzębia.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Zapisy art. 71 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określają, iż w zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku.

Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.

Zgodnie z art. 73 ustawy osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie, może ubiegać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy tym zabytku.

Dotacja na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona przez (art. 74 ustawy):

1. ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego ze środków finansowych z części budżetu państwa „Kultura i Ochrona Dziedzictwa Narodowego”;
2. wojewódzkiego konserwatora zabytków ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda.

W Programie przedstawiono możliwe źródła finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku. Rozdział ten ma charakter informacyjny i jest aktualny na czerwiec 2010 r. Zasadnym jest zatem sprawdzenie możliwości ubiegania się o wsparcie w instytucjach każdorazowo przed złożeniem wniosku.

Dane	Informacje
Program	Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego 2007 – 2013
Cel Programu	Poprawa konkurencyjności regionu i zwiększanie spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej województwa.
Działanie	6.2. Turystyka
Cel działania	Zwiększanie atrakcyjności turystycznej regionu
Priorytet	<p>Cel główny: Wzrost znaczenia turystyki jako czynnika stymulującego rozwój społeczno – gospodarczy regionu.</p> <p>Cel szczegółowy Promocja i zwiększanie atrakcyjności turystycznej regionu. Poprawa oferty kulturalnej i wzrost dostępności do kultury.</p>
Rodzaje działań możliwych do realizacji, z zaznaczeniem traktowanych priorytetowo	<p>Promowanie walorów przyrodniczych:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ działalność promocyjna (przygotowanie programów rozwoju oraz promocji markowych produktów turystycznych regionu w tym m.in. wykonanie analiz, ekspertyz, badań rynkowych i marketingowych, inwentaryzacja oraz ocena potencjału turystycznego, określenie produktów markowych, rynków promocji, narzędzi i technik promocyjnych ▪ imprezy organizowane w kraju i za granicą, których celem jest promocja turystyczna regionu ▪ targi, w tym udział w targach turystycznych w kraju i za granicą, których celem jest promocja atrakcyjności turystycznej regionu ▪ marketing terytorialny <p>Ochrona i waloryzacja dziedzictwa przyrodniczego:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ budowa, przebudowa, rozbudowa, modernizacja i remont bazy noclegowej i gastronomicznej oraz obiektów przeznaczonych na turystykę biznesową ▪ budowa, przebudowa, rozbudowa, modernizacja i remont obiektów i miejsc przeznaczonych na działalność sportową i rekreacyjną, w tym bazy okołoturystycznej ▪ tworzenie i rozwój parków tematycznych ▪ realizacja nowych produktów turystycznych ▪ usuwanie barier architektonicznych dla osób niepełnosprawnych jako element projektu <p>Inne wsparcie na rzecz wzmocnienia usług turystycznych:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ systemy/centra/ośrodki informacji turystycznej (w tym przygotowanie nieodpłatnych materiałów i publikacji służących informacji turystycznej jako element projektu) ▪ tworzenie i rozwój platform informatycznych i baz danych, jako elementów systemu informacji turystycznej (w tym, systemy e-informacji turystycznej) ▪ trasy i szlaki turystyczne, ▪ tworzenie i rozwój systemów oznakowania obszarów i atrakcji turystycznych <p>Ścieżki rowerowe:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ budowa lub wyznaczenie wydzielonych dróg dla rowerów (w tym oznakowanie przejazdów, pasów dla rowerów i śluz rowerowych) ▪ wytyczenie dróg rowerowych (w tym: wydzielenie drogi rowerowej, wyznaczenie śluz rowerowych, przejazdy rowerowe przez skrzyżowanie), jako element projektu: sygnalizacja i oznakowanie drogowe jako element projektu: miejsca parkingowe dla rowerów,

	<p>kładki i tunele pieszo-rowerowe, oświetlenie tras rowerowych, przebudowa schodów na pochylnie z wykorzystaniem dla rowerzystów</p>
Beneficjenci	<ul style="list-style-type: none"> – jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia, – jednostki organizacyjne jst posiadające osobowość prawną, – parki narodowe i krajobrazowe, – PGL Lasy Państwowe i jego jednostki organizacyjne, – instytucje kultury, – organizacje pozarządowe, – kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne kościołów i związków wyznaniowych, – jednostki sektora finansów publicznych posiadające osobowość prawną, – przedsiębiorcy sektora turystyki lub przedsiębiorcy działający w partnerstwie publiczno-prywatnym.
Poziom dofinansowania (%) z uwagami	<p>85% lub na poziomie wynikającym z właściwego programu pomocy publicznej (w przypadku wystąpienia pomocy publicznej)</p>
Wydatki kwalifikowane	<p>Kryteria kwalifikowalności wydatków są zgodne z Krajowymi wytycznymi dotyczącymi kwalifikowania wydatków w ramach funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności w okresie 2007-2013 i wytycznymi w zakresie kwalifikowalności wydatków w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego 2007-2013.</p>
Minimalna wartość projektu	<p>Ochrona i waloryzacja dziedzictwa przyrodniczego Minimalna wartość projektu na obszarach wiejskich i w miastach do 5 tys. mieszkańców wynosi 700 tys. zł. w zakresie obejmującym:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ budowę, remont lub przebudowę obiektów związanych z rozwojem funkcji rekreacyjnych i sportowych. dla następujących beneficjentów: jst, instytucja kultury, dla której organizatorem jest jednostka samorządu terytorialnego, kościół lub związek wyznaniowy, organizacja pozarządowa o statusie organizacji pożytku publicznego. <p>Minimalna wartość projektu dla mikroprzedsiębiorców to ponad 600 tys. zł. w sektorze turystyki (w tym usługi turystyczne, usługi związane ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem oraz działalność z zakresu rzemiosła lub rękodzielnictwa).</p> <p>Infrastruktura rowerowa Minimalna wartość projektu na obszarach wiejskich i w miastach do 5 tys. mieszkańców wynosi 700 tys. zł</p>

Dane	Informacje
Program	Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków
Dotacja	Na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane planowane do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym (art.76 ust.1 pkt 1), bądź przed upływem 3 lat po ich wykonaniu (art. 76 ust. 1 pkt 2) na wniosek właściciela, posiadacza zabytku wpisanego do rejestru zabytków bądź osoby posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Dofinansowaniu podlegają jedynie nakłady konieczne, poniesione na przeprowadzenie wspomnianych prac.
Rodzaje działań możliwych do realizacji, z zaznaczeniem traktowanych priorytetowo	<ul style="list-style-type: none"> - sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich, - przeprowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeol., - wykonanie dokumentacji konserwatorskiej, - opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich, - wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego, - sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz, - zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku, - stabilizacja konstrukcyjna części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku, - odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki, - odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności, - odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych, - modernizacja instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności, - wykonanie izolacji przeciwwilgociowej, - uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych, - działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu, - zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, - zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.
Beneficjenci	<ul style="list-style-type: none"> - właściciel zabytku wpisanego do rejestru zabytków, - posiadacz zabytku wpisanego do rejestru zabytków - zarządzający zabytkiem wpisanym do rejestru zabytków
Poziom dofinansowania (%) z uwagami	<ul style="list-style-type: none"> - do 50% nakładów (art.78 ust. 1); - do 100% nakładów, w przypadku: <ul style="list-style-type: none"> • zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej, naukowej (art. 78 ust.2); • zabytku o stanie zachowania wymagającym niezwłocznego podjęcia prac (art. 78 ust.3) • zabytku wymagającego przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych(art. 78 ust.2); - dotacja udzielona łącznie przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz wojewódzkiego konserwatora zabytków nie może przekroczyć 100% nakładów koniecznych poniesionych lub planowanych (art.78 ust.4); - w przypadku niewykorzystania dotacji lub wykorzystania niezgodnie z przeznaczeniem, podmiot, który ją otrzymał, zostanie zobowiązany do zwrotu.

Dane	Informacje
Środki	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego 2010
Program	Dziedzictwo Kultury
Działanie	Ochrona Zabytków
Priorytet	Celem priorytetu jest ochrona i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, konserwacja i rewaloryzacja zabytków oraz udostępnianie zabytków na cele publiczne
Dotacja	.
Rodzaje działań możliwych do realizacji, z zaznaczeniem traktowanych priorytetowo	<ul style="list-style-type: none"> ▪ prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji niewymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych; ▪ prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dotacji wymagające wyłonienia wykonawcy na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych; ▪ prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja)
Beneficjenci	<ul style="list-style-type: none"> – osoby fizyczne, – jednostki samorządu terytorialnego, – inne jednostki organizacyjne.
Poziom dofinansowania (%) z uwagami	<ul style="list-style-type: none"> – Minimalna wnioskowana kwota wynosi: <ul style="list-style-type: none"> ▪ 25 000 zł dla wniosków o dofinansowanie instalacji sygnalizacji pożaru i instalacji sygnalizacji włamania i napadu ▪ 75 000 zł dla pozostałych wniosków.
Dane	Informacje
Środki	Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie
Priorytet	Ochrona przyrody
Działanie	Ochrona i konserwacja parków zabytkowych i pomników przyrody.
Pożyczki, dotacje	<ul style="list-style-type: none"> – oprocentowane pożyczki, w tym pożyczki przeznaczone na zachowanie płynności finansowej przedsięwzięć współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej; – dotacje, w tym: <ul style="list-style-type: none"> ▪ dopłaty do oprocentowania kredytów bankowych, ▪ dokonywanie częściowych spłat kapitału kredytów bankowych, ▪ dopłaty do oprocentowania lub ceny wykupu obligacji,
Koszty kwalifikowane i niekwalifikowane	<p>Koszty kwalifikowane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – koszty związane z ochroną obszarową: wykupy gruntów, inwentaryzacja i waloryzacja obszarów cennych, utrzymanie cennych zasobów przyrodniczych, plany ochrony, – koszty związane z ochroną gatunkową: czynna ochrona, plany ochrony i ratowania gatunków, restytucja, inwentaryzacje gatunków, introdukcja, walka ze szkodnikami, budowa gniazd i podestów, poprawa warunków bytowych oraz monitoring, – koszty związane z zabiegami pielęgnacyjnymi roślin: leczenie, konserwacja, rewaloryzacja, odnowa, sadzenie i zakup sadzonek, urządzenie terenów zielonych, – koszty związane z pracami na rzecz lasów nie stanowiących własności Skarbu Państwa - zalesienia, plany urządzenia i inwentaryzacji stanu lasu,

	<ul style="list-style-type: none"> – koszty zakupu sprzętu niezbędnego do realizacji zadania, – praca koordynatora projektu – max. 10% kosztu całkowitego zadania, – konsultacje naukowe/opieka naukowa – max.10% kosztu całkowitego zadania. <p>Koszty niekwalifikowane:</p> <ul style="list-style-type: none"> – opłaty pocztowe, – koszty eksploatacyjne, – koszty administracyjne, – transport; – catering, – kalkulowana wartość pracy wolontariatu /udokumentowana umową lub innym równoważnym dokumentem/, nieodpłatne usługi, darowizny niepieniężne, – w przypadku zadań związanych z pielęgnacją parków i zadrzewień – wycinka drzew, zakładanie i pielęgnacja trawników, – w przypadku zadań związanych z zalesianiem gruntów porolnych – przygotowanie gleby, pielęgnacji nasadzenia.
Beneficjenci	<ul style="list-style-type: none"> – osoby prawne, – osoby fizyczne, – jednostki samorządu terytorialnego oraz jednostki organizacyjne administracji publicznej nieposiadające osobowości prawnej, – związki celowe tych osób.
Poziom dofinansowania (%) z uwagami	<ul style="list-style-type: none"> – Wysokość dofinansowania w formie pożyczki udzielanej ze środków Funduszu na realizację przedsięwzięć o charakterze inwestycyjnym, modernizacyjnym oraz polegającym na zakupie środków trwałych i wyposażenia wynosi do 80 % kosztu całkowitego zadania w przypadku pożyczki udzielanej samodzielnie lub w połączeniu z innymi formami dofinansowania, – Fundusz udziela dotacji w wysokości: <ul style="list-style-type: none"> ▪ do 50 % kosztu całkowitego zadań inwestycyjnych i modernizacyjnych (w tym zakupy inwestycyjne); ▪ do 100 % kosztów kwalifikowanych proekologicznych zadań nieinwestycyjnych z zakresu: edukacji ekologicznej, ochrony przyrody, opracowania opinii, ocen oraz badań naukowych, monitoringu środowiska i tworzenia systemów kontrolno-pomiarowych, likwidacji skutków oraz zapobiegania poważnym awariom, a także zadrzewień i zalesień.

11. Aneksy

Aneks nr 1

Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Jastrzębia

Lp.	identyfikator	Obiekt	lokalizacja	Rejestr zabytków
1	1/1648	Zespół dworski	Bartodzieje	807/A z 19.01.1973 r. oraz 24/A z 25.04.1983 r.
2	2/1648	Park dworski	Bartodzieje	750/A z 19/12/1957 r.
3	3/1648	Kapliczka przydrożna	Bartodzieje	
4	4/1648	Szkoła gminna	Bartodzieje	
5	5/1648	Mogiła zbiorowa	Dąbrowa Kozłowska	
6	6/1648	Kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny	Goryń	488 z 23.03.1957 r.
7	7/1648	Kapliczka	Goryń	
8	8/1648	Kapliczka	Goryń	
9	9/1648	Krzyż	Goryń	
10	10/1648	Krzyż	Goryń	
11	11/1648	Plebania	Goryń	
12	12/1648	Cmentarz rzymsko-katolicki	Goryń	
13	13/1648	Mogiła zbiorowa	Goryń	
14	14/1648	Kapliczka przydrożna p.w. św. Jana Nepomucena	Jastrzębia	
15	15/1648	Dzwonnica	Jastrzębia	
16	18/1648	Mogiła indywidualna	Jastrzębia	
17	19/1648	Kapliczka przydrożna	Mąkosy Nowe	
18	21/1648	Kapliczka	Mąkosy Stare	
19	22/1648	Dom mieszkalny	Mąkosy Stare 2	
20	23/1648	Dom mieszkalny	Mąkosy Stare 5	
21	24/1648	Kapliczka	Mąkosy Stare	
22	25/1648	Dom mieszkalny	Mąkosy Stare 87	
23	26/1648	Cmentarz rzymsko-katolicki	Wojciechów	
24	27/1648	Krzyż	Wola Goryńska	
25	28/1648	Kapliczka	Wola Goryńska	
26	29/1648	Dom mieszkalny	Wola Goryńska 8	
27	30/1648	Dom mieszkalny	Wola Goryńska 16	
28	31/1648	Dom mieszkalny	Wola Goryńska 19	

Aneks nr 2

Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Lp.	obiekt	lokalizacja	Numer wpisu	Data wpisu
1	Zespól dworski	Bartodzieje	807/A 24/A	19.01.1973 r. 25.04.1983 r.
2	Park dworski	Bartodzieje	750/A	19.12.1957 r.
3	Kościół parafialny p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny	Goryń	488	23.03.1957 r.
4	Kapliczka przydrożna p.w. św. Jana Nepomucena	Jastrzębia	539/A/94	08.03.1994 r.

Aneks nr 3

Zestawienie stanowisk archeologicznych⁷

Lp.	Miejscowość	AZP	Nr w miejsc.	Funkcja	Kultura
1	Bartodzieje	71-68-2	1	ślad osadnictwa	późne średniow.
2	Bartodzieje	71-68-3	2	osada	późne średniow.
3	Bartodzieje	72-68-18	3	osada	łużycka
4	Bartodzieje	72-68-19	4	osada	łużycka
5	Borki Lisowskie	72-68-16	1	cmentarzysko	gr.klosz/przew.
6	Borki Lisowskie	72-68-17	2	osada	gr.klosz/przew.
7	Dąbrowa Kozłowska	73-69-7	1	ślad osadnictwa	
8	Goryń	71-69-1	1	ślad osadnictwa	okres nowożytny
9	Goryń	71-69-1	2	ślad osadnictwa	gr.klosz.
10	Goryń	71-69-2	3	ślad osadnictwa	wczesne średniow.
11	Goryń	71-69-4	4	osada	okres nowożytny
12	Goryń	71-69-6	6	ślad osadnictwa	
13	Goryń	71-69-7	7	ślad osadnictwa	
14	Jastrzębskie Poręby	72-68-20	1	osada	łużycka
15	Jastrzębskie Poręby	72-68-21	2	osada	
16	Jastrzębskie Poręby	72-68-22	3	osada	łużycka
17	Jastrzębskie Poręby	72-68-23	4	osada	łużycka
18	Jastrzębskie Poręby	72-68-24	5	osada	łużycka
19	Jastrzębskie Poręby	72-68-25	6	osada	łużycka
20	Jastrzębskie Poręby	72-68-26	7	ślad osadnictwa	łużycka
21	Jodłowiec	72-69-2	1	pracown.krzem.	łużycka
22	Jodłowiec	72-69-3	2	osada	
23	Kolonia Goryń	71-69-13	2	osada	gr.klosz/przew.
24	Kolonia Goryń	71-69-15	3	osada	łużycka
25	Kolonia Goryń	71-69-15	3	osada	gr.klosz.
26	Kolonia Goryń	71-69-8	4	ślad osadnictwa	gr.klosz.
27	Kolonia Goryń	71-69-9	5	ślad osadnictwa	gr.klosz/przew.
28	Kolonia Goryń	71-69-10	6	ślad osadnictwa	gr.klosz.
29	Kolonia Goryń	71-69-11	7	ślad osadnictwa	gr.klosz.
30	Kolonia Goryń	71-69-12	8	osada	gr.klosz.
31	Kolonia Goryń	71-69-14	9	ślad osadnictwa	gr.klosz.
32	Kolonia Goryń	71-69-16	10	ślad osadnictwa	gr.klosz.
33	Kolonia Goryń	71-69-17	11	ślad osadnictwa	gr.klosz.

⁷ Na podstawie zestawienia przekazanego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Delegatura w Radomiu

Lp.	Miejscowość	AZP	Nr w miejsc.	Funkcja	Kultura
34	Kolonia Goryń	71-69-19	13	ślad osadnictwa	łuż./gr.klosz.
35	Kolonia Goryń	71-69-44	14	osada	łużycka
36	Kolonia Lesiów	72-68-11	1	ślad osadnictwa	gr.klosz.
37	Kolonia Lesiów	72-68-12	2	ślad osadnictwa	łuż./gr.klosz.
38	Kolonia Owadów	72-68-30	1	ślad osadnictwa	łużycka
39	Kolonia Owadów	72-68-31	2	ślad osadnictwa	łuż./gr.klosz.
40	Kolonia Owadów	72-68-32	3	ślad osadnictwa	łużycka
41	Komorniki	73-68-15	1	ślad osadnictwa	łużycka
42	Komorniki	73-68-16	2	osada	łużycka
43	Komorniki	73-68-17	3	osada	łużycka
44	Kozłów	73-68-12	1	osada	łuż./gr.klosz.
45	Lesiów	73-68-11	1	osada	łużycka
46	Lewaszówka	71-69-30	1	ślad osadnictwa	łużycka
47	Lewaszówka	71-69-30	1	osada	gr.klosz.
48	Lewaszówka	71-69-31	2	ślad osadnictwa	gr.klosz.
49	Lewaszówka	71-69-32	3	cmentarzysko	gr.klosz.
50	Mąkosy Nowe	72-69-1	1	osada	łużycka
51	Mąkosy Stare	71-69-49	1	kurhany	
52	Mąkosy Stare	71-69-36	1	ślad osadnictwa	gr.klosz.
53	Mąkosy Stare	71-69-39	2	cmentarzysko	gr.klosz.
54	Mąkosy Stare	71-69-43	3	ślad osadnictwa	późne średniow.
55	Mąkosy Stare	71-69-45	4	krzemienica	
56	Olszowa	71-68-4	1	ślad osadnictwa	łużycka
57	Osowie	71-68-15	1	osada	gr.klosz.
58	Pacyna	73-68-13	1	osada	łużycka
59	Pacyna	73-68-14	2	ślad osadnictwa	łużycka
60	Spezja	71-68-5	1	ślad osadnictwa	łuż./gr.klosz.
61	Stawy Grądy	71-69-33	1	ślad osadnictwa	późne średniow.
62	Stawy Grądy	71-69-33	1	ślad osadnictwa	przeworska
63	Stawy Grądy	71-69-33	1	cmentarzysko	gr.klosz.
64	Szczygieł	71-69-8	1	osada	łużycka
65	Wojciechów Nowy	72-68-27	1	ślad osadnictwa	łużycka
66	Wojciechów Nowy	72-68-27	2	ślad osadnictwa	łużycka
67	Wojciechów Nowy	72-68-27	3	ślad osadnictwa	łużycka
68	Wola Goryńska	71-68-6	2	ślad osadnictwa	wcz.średn.-póź.średn.
69	Wola Goryńska	71-68-10	2	ślad osadnictwa	gr.klosz.
70	Wola Goryńska	71-68-11	3	ślad osadnictwa	wcz.średn.-póź.średn.
71	Wola Goryńska	71-68-12	4	ślad osadnictwa	wcz.średn.-póź.średn.

Lp.	Miejscowość	AZP	Nr w miejsc.	Funkcja	Kultura
72	Wola Goryńska	71-68-13	5	ślad osadnictwa	
73	Wola Goryńska	71-68-14	6	nieokreślona	
74	Wola Owadowska	72-68-13	1	osada	łuż./gr.klosz.
75	Wola Owadowska	72-68-14	2	cmentarzysko	gr.klosz.
76	Wola Owadowska	72-68-15	3	osada/cmentarzysko	gr.klosz.
77	Wolica	72-68-33	1	osada	łużycka
78	Wólczyzna	71-68-7	1	ślad osadnictwa	wcz.średn.-póź.średn.
79	Wólczyzna	71-68-8	2	ślad osadnictwa	wcz.średn.-póź.średn.
80	Wólczyzna	71-68-9	3	ślad osadnictwa	gr.klosz.

12. Bibliografia

1. „Powiat radomski. Od średniowiecza do współczesności” red. S. Piątkowski, Radom, 2009
2. „Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, Warszawa, 1890
3. Bank Danych Regionalnych, www.stat.gov.pl
4. Gacki Józef: „Jedlnia, w niej kościół i akta obelnego prawa”, Radom, 1874
5. Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Jastrzębia
6. Katalog zabytków budownictwa przemysłowego w Polsce. T. 6 z. 1, Województwo radomskie, red. J. Pazdur, Wrocław, 1979
7. Katalog zabytków sztuki w Polsce pod red. pod red. Jerzego Z. Łozińskiego i Barbary Wolff, t. 3., z. 10, Kraków 1961
8. Mróz Kazimierz: „Jastrzębia wieś powiatu radomskiego”, Warszawa, 1935
9. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013, Warszawa, 2004
10. Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego” na lata 2004-2013, Warszawa, 2004
11. Plan rozwoju lokalnego Gminy Jastrzębia
12. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego
13. Plany odnowy miejscowości: Jastrzębia, Bartodzieje, Mąkosy Stare, Goryń
14. Program Ochrony Środowiska dla Gminy Jastrzębia
15. Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego 2007-2013
16. Rejestr zabytków województwa mazowieckiego, prowadzony przez Delegaturę w Radomiu, www.mkwz.pl
17. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków, Dz.U. Nr 124, poz. 1305
18. Strategia Rozwoju Turystyki dla Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2013
19. Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2020 roku
20. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Radomskiego do 2020 roku
21. Strona internetowa Gminy Jastrzębia www.jastrzebia.pl
22. Strona internetowa wsi Bartodzieje www.bartodzieje.pl
23. Strona internetowa www.archeo.pl
24. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Jastrzębia
25. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz.U. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.
26. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz.U. z 2001 r. Nr 142 poz. 1591 z późn. zm.
27. Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, Warszawa, 2005
28. Wiśniewski Jan: „Dekanat radomski”, Radom, 1911
29. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2006-2009
30. Wróblewska Zofia: „Zabytki architektury woj. kieleckiego i radomskiego”, Warszawa, 1975